

SIGNUM

SUOMEN TIETEELLINEN KIRJASTOSEURA

RESEARCH DATA ALLIANCE

Göteborgin tapaamisessa
juhlittiin kymmenettä
toimintavuotta

LINKITETTY DATA

Kirjastojen suola

KIRJASTOTÖISSÄ AFRIKASSA

Vuodet Namibian yliopiston
kirjastossa

BOBCATSSS 2023

Opiskelijoiden ja ammattilaisten
yhteinen konferenssi

STANDARDISOINNIN MONET HAASTEET

Julkaisija

Suomen tieteellinen kirjastoseura
(STKS)
stks.fi

Signum verkossa

<http://journal.fi/signum>

Puheenjohtaja

Anne Lehto
Tiedekirjasto Tritonia
Vaasan yliopisto
anne.lehto@uwasa.fi
Puh. 029 449 8500

Sihteeri

Tuula Hurskainen
Suomen ympäristökeskus /
Avoin tiede
Latokartanonkaari 11
00790 Helsinki
tuula.hurskainen@syke.fi
Puh. 0295 251 191, 0400 148 862

Signumin päätoimittaja

Mika Holopainen
mika.holopainen@helsinki.fi

Toimitussihteeri

Minna Marjamaa
minna.marjamaa@laurea.fi

Kannet, ulkoasu ja taitto

Petri Fills
mail@petrills.com

eISSN 2242-9468

SIGNUM

3/2023

Tässä numerossa

Tieteen avoimuus etenee haasteista huolimatta.....	3
Signumille on tarvetta, mutta lukeminen on valikoivaa – yhteenveto jäsenkyselyn tuloksista.....	4
RDA:ssa edistetään aineistohallintaa.....	8
Uudet teknologiset innovaatiot seurannassa – STKS:n Uuden teknologian työryhmä esittäytyy.....	16
Tekoälyretki tekoälyn silmin.....	18
Kirjastotöissä Afrikassa. Osa 2: Namibiasta tuli toinen kotini.....	24
Linkitetty data on kirjastojen suola.....	35
Standardeista ja niiden laatimisesta. Osa 2: Standardisoinnin haasteita.....	37
BOBCATSSS 2023 – opiskelijat ja ammattilaiset yhdessä.....	46
Humanistin laboratorio, opiskelijan runsaudensarvi.....	51
Uutisia lyhyesti.....	53

SUOMEN TIEDELLINEN KIRJASTOSEURA

FINLANDS VETENSKAPLIGA BIBLIOTEKSSAMFUND | THE FINNISH RESEARCH LIBRARY ASSOCIATION

TIETEEN AVOIMUUS ETENEE HAASTEISTA HUOLIMATTA

Tänä vuonna kaksi tärkeää avoimen tieteen julistusta on saavuttanut 20 vuoden iän: Bethesdan ja Berliinin julistukset. Saman virstanpylvään saavutti Budapestin julistus jo vuoden 2022 helmikuussa. Parinkymmenen vuoden aikana avoimen tieteen kentällä on ehtinyt tapahtua valtavasti muutoksia. Etenkin viimeiset kymmenen vuotta ovat olleet täynnä kunnianhimoista pyrkimystä tieteen avoimuuden edistämiseksi. Tavoitteet eivät ole täysin toteutuneet, mutta kehitys on ollut pääosin myönteistä.

Erilaiset kansalliset ja kansainväliset linjaukset, hankkeet ja käytännön toteutukset ovat lukuisin tavoin avanneet tieteen tuloksia kaikkien kiinnostuneiden käyttöön. Samalla avoimen tieteen palvelut ovat laajentuneet ja muuttuneet yhä tärkeämmäksi osaksi tieteellisten kirjastojen työtä. Tietämys ja osaaminen on vähitellen karttunut ja nykyisin kirjastojen henkilöstö voi olla yllpeä keskeisestä roolistaan avoimen tieteen asiantuntijana.

Haasteitakin riittää edelleen, ja etenkin avoimuudesta aiheutuvat kulut herättävät huolia. Avoimen julkaisemisen kustannukset ovat olleet mittavia ja nyt FinELibillä on jälleen edessään vaikeat sopimusneuvottelut. Kunnianhimoisena tavoitteena on saada hintoja merkittävästi alaspäin.

Haasteena voidaan pitää myös sitä, että tieteellisten julkaisujen avoimuuden asteen kivuttua Suomessa jo 80 % tietämille, on suurempien prosenttiosuuksien tavoittelu entistä vaikeampaa.

Yliopistokirjastojen yhteinen FUN-verkosto pyrkii osaltaan edistämään avointa tiedettä. FUNin tuoreessa toimintasuunnitelmassa on muun muassa *Rights Retention* -strategian edistäminen yhteistyössä Suomen yliopistojen rehtorineuvoston Unifin kanssa. Mainitun strategian tavoitteena on mahdollistaa tieteellisten julkaisujen välitön avoimuus riippumatta kustantajien edellyttämistä julkaisuviiveistä.

Avoimeen tieteeseen liittyvä tiedon jakaminen erilaisissa julkaisukanavissa on myös tärkeää työtä. Signum on osaltaan toiminut väylänä tiedon jakamiseen. Käytännössä jokaisessa lehden numerossa on jo vuosien ajan julkaistu avoimen tieteen teemoja eri tavoin käsitteleviä artikkeleita.

Tästä Signumin numerosta voit lukea yhteenvedon lehteä koskeneen STKS:n jäsenkyselyn tuloksista. Numero sisältää myös raportin viime kevään RDA-konferenssista Göteborgista sekä tiiviin tietopakettien linkitetyn datan mahdollisuuksista.

STKS:n työryhmistä esittelyvuoron saa Uuden teknologian työryhmä. Kyseinen työryhmä on myös toteuttanut tekoälyteemoja käsittelevän kokeellisen artikkelin yhdessä ChatGPT:n kanssa.

Ritva Niskala jatkaa tässä lehdessä muisteluita Afrikan vuosistaan, tällä kertaa ajasta Namibian yliopiston kirjaston apulaisjohtajana. Juha Hakala puolestaan jatkaa artikkelissaan standardien tuottamiseen liittyvien teemojen käsittelyä.

Hyvää syksyä ja oivaltavia lukuhetkiä kaikille Signumin lukijoille!

Mika Holopainen

Mika Holopainen

SIGNUMILLE ON TARVETTA, MUTTA LUKEMINEN ON VALIKOIVAA - yhteenveto jäsenkyselyn tuloksista

Signumin lukijat ovat varsin tyytyväisiä lehden sisältöön ja visuaaliseen ilmeeseen, mutta samalla lehden siirtyminen verkkoon on vähentänyt lukemisen aktiivisuutta. Tämän takia lehden markkinointiin ja näkyvyyteen on syytä panostaa entistä enemmän. Nämä päätelmät nousevat Signumia koskevan STKS:n jäsenkyselyn vastauksista, joissa oli mukana myös monta hyvää kehittämissideaa.

Signumia koskeva STKS:n jäsenkysely toteutettiin 22. 5.–30. 6. 2023. Tavoitteena oli kerätä jäsenistön näkemyksiä ja mielipiteitä nykyisestä lehdestä sekä kehittämisehdotuksia.

Kyselyyn tuli yhteensä 77 vastausta, mikä on arviolta noin viidesosa seuran henkilöjäsenten määrästä. Kyselyn alussa oli kaksi vastaajien taustaan liittyvää kysymystä, sen jälkeen pyydettiin vastausta viiteen lehteä koskevaan kysymykseen. Lopussa oli vielä kaksi kohtaa avovastauksille, joissa vastaajat saivat antaa palautetta lehdestä sekä lähettää terveiset seuran hallitukselle.

Taustakysymysten vastauksista ilmeni, että selvä enemmistö vastaajista, 77 %, oli seuran jäsenistön kokeneempia konkareita, sillä jäsenyys oli heillä kestänyt yli kymmenen vuotta. Alle viisi vuotta seuran jäsenenä olleita oli 12 % osuus, ja saman verran vastaajissa oli 5–10 vuotta jäsenenä olleita. Työelämässä olevia vastaajista oli peräti 95 %, ja työelämän ulkopuolella olevia 5 %.

Verkkolehdestä kiinnostavat yksittäiset artikkelit

Signumin lukemista koskevaa aktiivisuutta selvitettiin kysymyksellä ”Kuinka säännöllisesti luet Signumia?” Satunnaisesti joitakin lehden artikkeleita lukevia oli vastaajissa 47 %. Lähes yhtä paljon, 46 %, oli jokaisesta lehden numerosta joitakin artikkeleita lukevia. Sen sijaan jokaisesta numerosta kaikki artikkelit lukevia oli vain 6 %. Voidaan todeta, että pääosin verkkolehdestä kiinnostavat yksittäiset artikkelit.

Verkkolehden siirtyminen vähentänyt osittain lukemista

Entä miten lehden muuttuminen verkkolehdeksi oli vaikuttanut lukemiseen? Tätä kysyttäessä vastaukset jakautuivat hieman tasaisemmin. Kolmasosalle vastaajista verkkolehden siirtyminen ei ollut tuottanut mitään muutosta lukemiseen. 14 % vastasi, että muutos oli ollut melko positiivinen, ja 12 % koki muutoksen erittäin positiivisena. Toisaalta melko negatiiviseksi vaikutuksen

koki 29 % vastaajista, ja erittäin negatiivisena 13 %.

Lukijat pääosin tyytyväisiä sisältöön ja ulkoasuun

Kuinka tyytyväisiä lukijat olivat lehden sisältöön? Tähän kysymykseen oli tarjolla viisi vastausvaihtoehtoa, joista vaihtoehto ”melko tyytyväinen” keräsi 64 % vastauksista, lisäksi ”erittäin tyytyväisiä” oli 14 %. Näiden lisäksi vaihtoehdon ”en osaa sanoa” valitsi 22 % vastaajista.

Erikseen kysyttiin tyytyväisyyttä lehden taittoon ja visuaaliseen ulkoasuun. Vastaajista 49 % oli melko tyytyväisiä ja 22 % erittäin tyytyväisiä. Melko tyytymättömiä oli 3 % osuus, lisäksi 26 % valitsi vaihtoehdon ”en osaa sanoa”.

Painettu lehti monille tärkeä jäsenetu

Viimeisenä kysyttiin mielipidettä yhden painetun numeron saamisesta vuosittain jäsenetuna. Erittäin tärkeänä painetun lehden saamista piti 18 % ja melko tärkeänä 25 %. Toisaalta melko suuri osa vastaajista ei pitänyt painettua lehteä kovin tärkeänä (26%) tai lainkaan tärkeänä (27%). Vastaajista 4 % valitsi kohdan ”en osaa sanoa”.

Kyselyn vastaukset herättävät pohdintaa

Vastauksista voidaan yhteenvetona todeta, että Signumista luetaan lähinnä joitakin artikkeleita kustakin numerosta tai satunnaisesti eri numeroista artikkeleiden herättämän kiinnostuksen mukaan. Lehden lukijat ovat olleet

pääosin tyytyväisiä verkkolehden sisältöön ja visuaaliseen ilmeeseen, vaikka toisaalta melko suuri osa vastaajista ei osannut sanoa mielipidettään. Tähän voi yhtenä syynä olla yleinen tapa lukea verkkolehden artikkeleita vain satunnaisesti, jolloin monet vastaajista eivät osanneet ottaa kantaa lehden sisältöön ja visuaaliseen ilmeeseen laajemmin.

Muutokset lehden lukemisessa verkkolehden siirtymisen jälkeen herättävät kyselyn perusteella pohdintaa, sillä 42 % vastaajista koki muutoksen melko tai erittäin negatiivisena. Tämä liepee toisaalta melko tyypillinen tilanne: verkkolehtiä luetaan harvemmin yhtä kattavasti kuin painettua lehteä. Eräiden avovastausten perusteella lukeminen on usein hyvin valikoivaa ja vain itseä eniten kiinnostavat artikkelit luetaan.

Yhden painetun lehden postittaminen kotiin vuosittain koettiin kyselyn perusteella edelleen varsin tärkeänä jäsenetuna, sillä 43 % vastaajista piti asiaa melko tai erittäin tärkeänä.

Kannustusta ja hyviä kehittämideoita

Kyselyssä pyydettiin kehittämideoita, sisältöehdotuksia tai yleisempää palautetta Signumin toimitukselle. Palaute sisälsi niin kiitosta ja kannustusta kuin arvokkaita kriittisiä kommentteja; lisäksi mukana oli hyviä kehittämisehdotuksia. Useissa palautteissa toivottiin lehteen monipuolisempaa sisältöä, kuten haastatteluja sekä arkipöytätyöhön liittyviä juttuja. Lisäksi useissa palautteissa ehdotettiin verkkolehden aktiivisempaa markkinointia ja näkyvyyden lisäämistä.

Poimintoja palautteesta:

”Verkkolehti tarvitsee ehkä toisenlaista markkinointia ja tyrkyttämistä kuin painettu. Ihan vaan kun ei heti muista lukea, niin asia voi unohtua.”

”Artikkelien löydettävyyys jälkikäteen on tärkeä etu. Sen näkyvyyttä kannattaa kehittää tekemällä säännöllisesti artikkelikohtaisia nostoja joka numerosta - minua ei kiinnosta kokonaisen lehden lukeminen vaan nimenomaan kiinnostavat aiheet.”

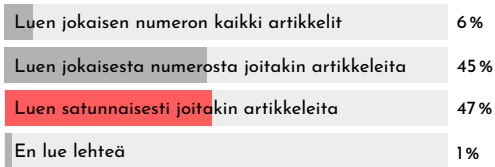
”Lehdessä voisi olla aina sekä niitä järeämpiä juttuja että hieman kevyempiä, vaikka kyseessä onkin tieteellisen seuran lehti.”

”Verkkolehdestä ei tarvitsisi olla palstoitusta, vaan kaikki teksti olisi hyvä olla sivulla yhdellä palstalla, niin sivua ei tarvitse vierittää edestakaisin lukiessa.”

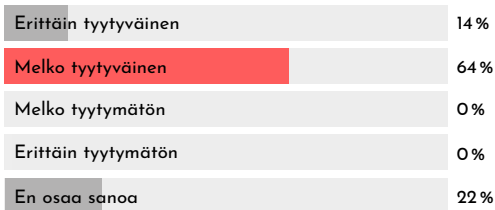
Signummin toimitus kiittää kaikkia vastaajia palautteesta ja ehdotuksista. Palaute on käyty huolella läpi ja sen perusteella lehden sisältöä, ulkoasua ja muita lehteen liittyviä seikkoja pyritään kehittämään jatkossa. Lehden sisältöön voivat kaikki lehden lukijat vaikuttaa myös toimimalla itse aktiivisesti kirjoittajina tai lähettämällä juttuehdotuksia.

Lopuksi on syytä muistuttaa Signummin uutiskirjeestä, joka lähetetään aina uuden numeron julkaisemisen

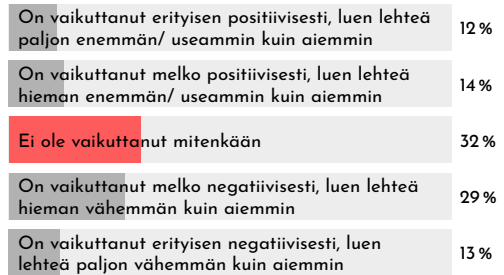
jälkeen niihin sähköpostiosoitteisiin, jotka ovat STKS:n jäsenrekisterissä. Kyselyn palautteesta ilmeni, että kaikki lehden lukijat eivät ole saaneet uutiskirjettä. Mikäli näin on käynyt omalla kohdallasi, kannattaa kysyä seuran sihteeriltä, mikä on jäsenrekisteriin merkitty sähköpostiosoitteesi. Jos tuo sähköpostiosoite on aktiivisesti käytössä, kannattaa vielä tarkistaa onko uutiskirjeviesti ohjautunut roskapostikansioon ja jäänyt sen vuoksi huomaamatta. ◆

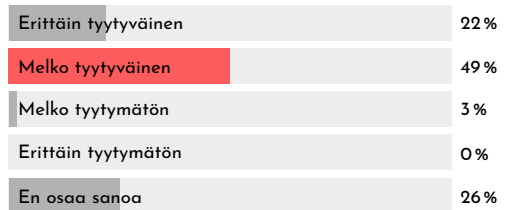
Kuva 1. Kuinka säännöllisesti luet Signumia? Vastausten jakauma eri vaihtoehdoille.

Kuva 3. Kuinka tyytyväinen olet nykyisen verkkolehden sisältöön? Vastausten jakauma eri vaihtoehdoille.

Kuva 2. Miten lehden muuttuminen verkkolehdeksi on vaikuttanut Signumin lukemiseen? Vastausten jakauma eri vaihtoehdoille.

Kuva 4. Kuinka tyytyväinen olet ollut nykyisen verkkolehden taittoon ja visuaaliseen ilmeeseen? Vastausten jakauma eri vaihtoehdoille.

Kuva 5. Kuinka tärkeänä jäsenetuna pidät yhden painetun lehden saamista kotiinkannettuna vuosittain?

Kirjoittaja

MIKA HOLOPAINEN
Helsingin yliopiston kirjasto
mika.holopainen@helsinki.fi

lina Hepolehto, Mari Elisa Kuusniemi,
Soile Manninen ja Susanna Nykyri

RDA:ssa edistetään aineistohallintaa

Datamaailman sillanrakentajana toimiva Research Data Alliance (RDA) juhlisti kymmenettä toimintavuottaan maaliskuussa 2023 Göteborgissa; samassa kaupungissa järjestettiin ensimmäinen RDA-kokoontuminen vuonna 2013. Mitä kymmenessä vuodessa on tapahtunut ja mitä on tulossa seuraavien vuosien aikana?

Research Data Alliancen (RDA) kokoontumisia eli plenaryja järjestetään kaksi kertaa vuodessa, joten 21.–23. 3. 2023 Göteborgissa järjestettiin jo 20. RDA-kokoontuminen. Osallistujia oli 62 eri maasta, joista paikalla oli lähemmäs 500 ja etänä 230. RDA-sihteeristön lisäksi hybridi-konferenssin paikallisina järjestäjinä olivat Chalmersin teknillinen yliopisto, Göteborgin yliopisto ja Ruotsin kansallinen datapalvelu (Svensk nationell datatjänst, SND).

Avajaispäivän ensimmäisissä istunnoissa neuvottiin muun muassa göteborgilaisessa kevätpukeutumisessa (esim. pilkkihaalari) ennen kuin päästiin muistelemaan menneitä. RDA:ta perustamassa olleet John Wood ja Ross Wilkinsonin kuvailivat, miten kymmenen vuotta sitten ilmassa oli intoa, uupumusta ja jännitystä. Yhteinen kysymys oli, miten data saataisiin tutkijoiden ”ongelmasta” kansainväliseksi hyödyksi. Näkökulman muutos vaati vaikuttamista päättäjiin ja rahoittajiin, joten RDA-konkarit oppivat olemaan jatkuvassa hissihuuressa. Linjaustekstit piti muotoilla ymmärrettäviksi, eikä niissä saanut olla tavoitteita kymmentä enempää, mielellään vähemmän.

Toimintaympäristö on muuttunut kymmenessä vuodessa paljon: ensimmäisessä RDA:n kokoontumisessa osallistujia oli 250, ja tällä hetkellä järjestössä on lähemmäs 14 000 jäsentä. Näin suurella joukolla on

20. RDA-kokoontuminen järjestettiin Lindholmenin konferenssikeskuksessa.
Kuva: lina Hepolehto, CC BY 4.0

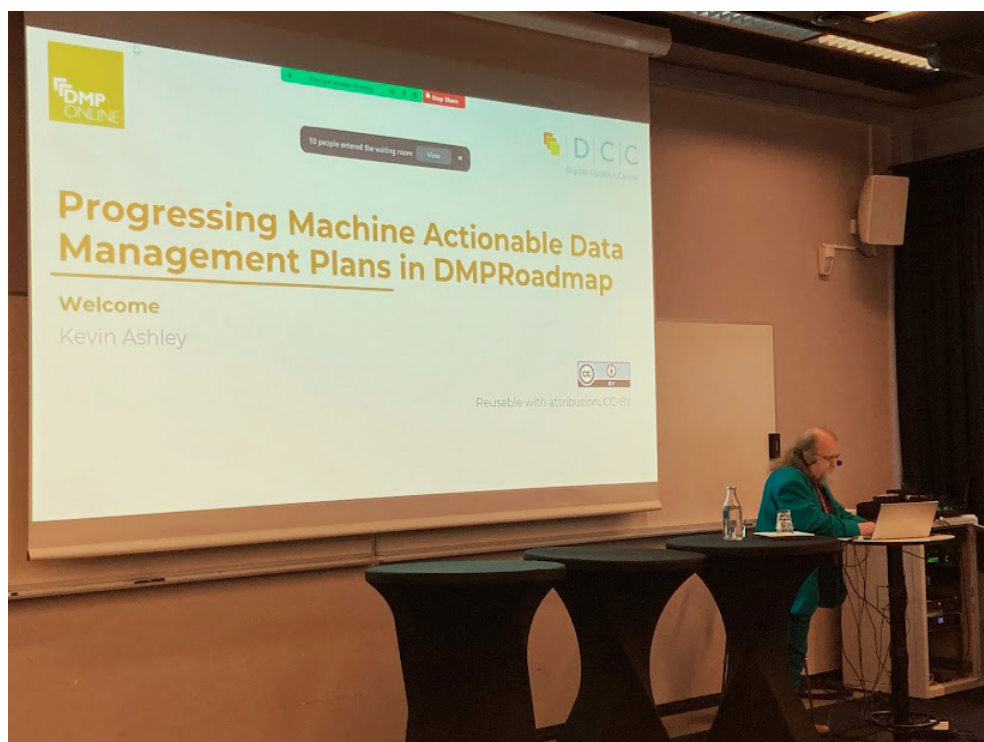
mahdollista ratkaista jopa globaaleja ongelmia. Paikalla oli runsaasti myös tutkimusrahoittajien edustajia, eli lobbaus ei ole mennyt hukkaan.

Data, yhteistyö ja rahoitus

Yksi tärkeimmistä toimijoista tutkimusdatanhallinnan kentällä on [European Open Science Cloud \(EOSC\)](#), jolle pyhitettiin konferenssissa oma tuokionsa. EOSC on yhdistys, jonka tavoitteena on luoda ”Web of FAIR Data and Services for science in Europe”. Tukholman yliopiston ylikirjastonhoitajalta Wilhelm Widmarkilta kuulumme, että Ruotsissa useimmat suuret yliopistot ovat EOSC-yhdistyksen jäseniä. Hyvällä koordinaatiolla ruotsalaisten ääni kuuluu EOSC:ssa koko ajan suurempana. Suomalaisia yliopistojäseniä on

toistaiseksi vähän, ensimmäiset ovat vasta hankkineet tarkkailijajäsenyyksiä. Suomen yliopistoja EOSC:ssa edustaa CSC – Tieteen tietotekniikan keskus Oy, vaikka se ei olekaan varsinaisesti yliopisto.

Yhdysvalloissa avoin tiede ja data ovat kuin nukkuva jättiläinen. Erilaisia linjauksia on tehty, mutta laajempi käytännön toteuttaminen esim. EOSCin tapaan ei ole onnistunut. Yhtenä RDA:n haasteena on pidetty Eurooppa-keksisyyttä, joten tämänkertaisessa koontumisessa kiinnitettiin erityisesti huomiota Latinalaiseen Amerikkaan, Aasiaan ja Afrikkaan. Latinalaisessa Amerikassa onkin käynnissä varsinainen tutkimusdata-buumi. Koska julkista rahoitusta ei juuri ole, palveluiden kehittäminen tapahtuu yksityisellä rahoituksella. Yhteisten rahoittajien puu-

DMP-työpajan aiheena oli DMP:t ja koneluettavuus. Tilaisuuden vetäjänä oli Kevin Ashley DCC:ltä. Kuva: Soile Manninen, CC BY 4.0

te kuitenkin vaikeuttaa yhteistyötä. Keskeinen uusi avaus RDA:ssa olikin yritys yhteistyön edistäminen, ja siitä saatiin esimerkkejä paneelikeskustelussa, jossa oli mukana keskustelijoita Volvota, Ikealta, Astra Zenecalta ja Amazonilta. Yritykset ostavat dataa käyttöönsä, ja koska data on rahanarvoista tavaraa, siitä pidetään myös huolta. Tämä kannattaa muistaa myös dataa tuottavissa tutkimushankkeissa.

Työryhmien tapaamiset parasta antia

Suurin työ tehdään RDA-kokouksetusten välillä erilaisissa työryhmissä (working groups, WG) ja yhteistyöryhmissä (interest groups, IG), joita on tällä hetkellä yli 100. Mo-

nissa ryhmätapaamisissa painottui enemmän näkemysten vaihto, mutta muutamissa pääsi konkreettisesti tekemäänkin. Koska kaikissa paikoissa ei voi olla yhtä aikaa, ryhmien kokouksumisiin voi palata RDA:n [Youtube-kanavalla](#), jossa on julkaistu 70 videota.

[Sensitiivisen datan yhteistyöryhmässä](#) keskusteltiin datasta eri tieteenalojen näkökulmasta, ja mukana on yleensä jokin ei-sensitiivinen tieteenala. Astronomiassa datan jakamista on tehty kauan, ja mottona onkin: ”As open as possible, closed only if necessary”. Laitteet ovat kalliita, joten yhteistyön tekeminen on fiksua. Yhteentoimivuutta tukevat myös yhteiset standardit. Muutoin yhteiskuntatieteisiin ja elämäntieteisiin painottuneessa keskustelussa muistutettiin myös, että ei-sensitiivinen data voi ajan kuluessa muuttua sensitiiviseksi, mutta tästä puhutaan liian vähän.

Tekoäly herätti monenlaisia näemyksiä. [Artificial Intelligence and Data Visitations -työryhmän \(AIDV\)](#) tapaamisessa kuultiin alatyöryhmien fellow- tutkijoilta tila-

Göteborgin kaupunginkirjaston vihki käyttöön Astrid Lindgren huhtikuussa 1967.

Kuva: Soile Manninen CC BY 4.0

tut esitykset, jotka tukivat ryhmän asiantuntemusta ja tavoitteita. Datavierailuissa data ei siirry itse palvelusta mihinkään, mutta tekoälyn päästäminen käsiksi dataan on riski yksilön oikeuksille ja itsemääräämisoikeudelle, eli henkilöiltä tarvitaan nimenomainen suostumus tekoälyn käyttöön heitä koskevan datan käsittelyssä.

[RDA:n datakoulutusryhmässä \(Education and Training on Handling Research Data, ETHRD\)](#) työn alla on määritellä aineistohallinnan koulutusmateriaaleille vähimmäistason kuvailutiedot. Tavoitena on materiaalien uudelleenkäytettävyys ja yhdisteltävyys, jolloin niitä voidaan hyödyntää erilaisissa konteksteissa, eli ne olisivat käytettävissä kansalaisille, opiskelijoille ja tutkijoille yli maa- ja tieteenalajojen erilaiset taustat huomioiden. Kuulostaakin tutulta jo tutkimusdatamaailmasta. Konferenssin jälkeen julkaistut suosituksukset [löytyvät Zenodosta](#).

Toinen ETHRD-ryhmän aihe oli aineistohallintakoulutusten pelillistäminen. Luennolla esiteltiin mielenkiintoinen listaus, miten pelaamisen yhdistäminen koulutukseen edistää syväoppimista. Pelillisuus muun muassa motivoi, korjaa mahdollisia harhakäsityksiä keskustelujen kautta, kertaa opittua, sekä auttaa hyödyntämään opittua käytännössä, jolloin uusi asia siirtyy lyhytaikaisesta muistista pitkäaikaiseen muistiin. Sessiossa testattiin leikkillisesti sanaselityspeliä, joka kansainvälisesti tunnetaan Taboo-nimellä. Pienryhmissä jaettiin tietoa aineiston-

Luennolla esiteltiin mielenkiintoinen listaus, miten pelaamisen yhdistäminen koulutukseen edistää syväoppimista.

hallintaan ja avoimeen tieteeseen liittyvistä peleistä, joista on [koottu kirjasto Zenodoon ja Figshare-data-arkistoon nimellä YUFERING open science games](#).

Kun DMP ei riitä

Aineistohallinnan suunniteluun liittyvät tapaamiset olivat suosittuja, ja niille olisi ollut kysyntää enemmänkin. Ennen varsinaista konferenssia osallistuimme [Digital Curation Centren \(DCC\) järjestämään työpajaan](#), jonka aiheena oli aineistohallintasuunnitelmien (DMP) koneluettavuus. Esitysten aiheina olivat muun muassa erilaiset pysyvät tunnisteet (persistent identifier, PID) sekä niiden käyttö järjestelmien välisissä integraatioissa. Pyöreän pöydän keskusteluissa osa ryhmistä pureutui tarkemmin teknisiin haasteisiin, mutta olennainen ylätason kysymys on, mitä koneluettavuuden eteen kannattaa tehdä, jotta siitä hyötyisi mahdollisimman moni.

RDA:n eri ryhmissä nostettiin esille ohjelmistoille tarkoitettut software management planit (SMP), ja erillisen SMP:n tarpeesta keskusteltiin myös suomalaisten osallistujien kesken. Nykyisessä kansallisessa DMP-pohjassa on

väljyyttä käsitellä myös ohjelmistojä, mutta mikään ei estä organisaatioita tarvittaessa kehittämästä omia SMP-pohjia. Työpajojen keskusteluissa tuli esiin myös vielä laajempi suunnitelma, nimeltään tutkimustuotossuunnitelma (Research Output Plans), kattaen kaikki erilaiset tutkimustuotokset: datan, koodit, ohjelmistot, tietokannat, menetelmät, koodistot, ym. Tällainen suunnitelma oli käytössä esim. NASALLa. Suomessa DMP-konsortio on aloittamassa nykyisen kansallisen aineistonhallintasuunnitelma-pohjan päivittämistä. Päivitystyössä on tarkoitus ottaa huomioon tuore [Tutkimusmenetelmien ja -infrastruktuurien avoin saatavuus -osalinjaus](#), jossa suositellaan mm. menetelmien lisäämistä aineistonhallintasuunnitelmaan.

Kirjastojen rooli UNESCO:n avoimen tieteen suosituksen toteuttamisessa

Kirjastojen rooli tutkimusaineistoasioissa on RDA:ssa hyvin ja laajasti tunnistettu. [Libraries for research data -ryhmän](#) kokoontumiseen osallistuu perinteisesti paljon väkeä ja keskustelu on vilkasta. Session alussa tapahtui puheenjohtajiston kapulanvaihtoa: Uusina toivotettiin tervetulleiksi Jennifer Gu (Hong Kong University of Science & Technology Library), Susanna Nykyri (Tampereen yliopisto) ja Tim Dennis (University of California, Los Angeles (UCLA) Library). Pitkän kauden tehneitä pestinsä jättäviä puheenjohtajia Chris Erd-

mann (Michael J. Fox Foundation, New York) ja Birgit Schmidt (University of Goettingen, State and University Library) kiitettiin hienosta kaudestaan.

Ryhmän tapaamisen erityisteenä oli kirjastojen rooli UNESCO:n avoimen tieteen suosituksen toteuttamisessa. Tähän oli pyydytty esitykset useasta eri näkökulmasta.

Iryna Kuchma (EIFL), joka toimi myös session moderaattorina, esitteli seuraavia:

- [UNESCO Open Science Toolkit](#)
- [UNESCO:n avoimen tieteen yhteisön tuotokset \(Zenodo\)](#)
- [Checklist for open access publishers on implementing the UNESCO Recommendation on Open Science \(OASPA:n kanssa yhteistyössä\)](#)
- [Checklist for universities on implementing the UNESCO Recommendation on Open Science \(LIBSENSEN kanssa yhteiskehitetty\).](#)

Seuraavaksi Cécile Swiatek Cassafieres (Library Director, Université Paris Nanterre) kertoi UNESCO:n avoimen tieteen suosituksen laadinnasta ja suosituksen vaikutuksesta erityisesti LIBERin työn kautta.

Myös tässä esityksessä nostettiin esille konkreettisia tuotoksia ja työkaluja, joista on hyötyä laajasti kirjastoissa ympäri maailman, kuten [avoimen tieteen osaamisen sisältöjä kristallisoivasta visualisoinnista](#).

Cassafieres korosti eri osaamisalueiden tunnistamisen sekä tiedon, taitojen ja kompetenssien kehän hahmottamista, kun halutaan kehittää muiden

tai omaa avoimen tieteen osaamista. Esityksessä korostui kirjastossa toimivien asiantuntijoiden syvä arvostus ja merkittävä rooli avoimen tieteen edistämisessä.

Organisatorisempaa näkökulmaa UNESCO:n avoimen tieteen suosituksen puolestaan oli pyydetty Susanna Nykyriltä. Hän toi alkajaisiksi esille Suomessa tehtävän tiiviin kansallisen yhteistyön ja sen merkityksen. Vaikka kansallinen avoimen tieteen linjauksia kehittämistyö on hyvin aktiivista, Nykyri totesi UNESCO:n suosituksen sparraneen sekä kansallista että yliopistotason kehittämistyötä.

Aiempiä kansallisia linjauksia korostuneempaan asemaan ovat nousseet avoimen tieteen ratkaisujen taloudellisen kestävyuden merkitys, laajempi eri toimijoita ja kansalaisia yhdistävä yhteistyön lisääminen sekä kansalaistieteeseen panostaminen. Myös avoimen tieteen elimellinen yhteys hyviin tieteellisiin käytänteisiin on korostunut.

Suomessa tutkimusorganisaatiot eivät pyri ottamaan huomioon ei-kaupallisten toimijoiden ja palveluiden integroimista toiminnansuunnitteluunsa ja hankintoihinsa, kuten suositus tähdentää.

Arviointimalleja tulisi kehittää

Nykyri korosti avoimen tieteen edistämisessä arvioinnin uudistamisen merkitystä ja sitä, miten COARA-yhteistyöllä pyritään aiempaa linjauksetta konkreettisemmin uudistusta edistämään. Suomessa arvioidaan tutkimusorganisaatioiden avoimen tie-

Arviointimalleja tulee kehittää niin, että ne aiempaa paremmin rohkaisevat yhteiskehittämiseen eivätkä keskinäiseen kilpailuun.

teen edistymistä myös kansallisella tasolla. Yleisössä mielenkiintoa herätti erityisesti AVOTT-seurantamalli ja DMP-konsortiomalli yhteiskehittämisen muotona. Nykyri korosti, että meidän tulee kehittää arviointimalleja niin, että ne aiempaa paremmin rohkaisevat yhteiskehittämiseen eivätkä keskinäiseen kilpailuun.

Paneelikeskustelua edeltävän osaamisen kehittämiseen keskittyvän alustuksen tarjosi Tim Dennis. Hän kertoi kirjasto- ja informaatioalan ammattilaisille tehdystä avoimen tieteen curriculum-projektista, jossa kehitettiin opetusisältöjä vertaisarvioinnin menetelmin informaatioalan ammattilaisille. Sisällöt käsittelevät laajasti avoimen tieteen menetelmien ja digitaalisten prosessien eri tulokulmia. UCLA jatkaa tätä kehittämistyötä ja pyrkii osaltaan varmistamaan, että kirjasto- ja informaatioalan ammattilaisilla on tarvittavat taidot ja tiedot edistää avointa tiedettä osana tutkimuksen linkaarta.

Esityksiä seurasi paneelikeskustelu, jota juonsivat Iryna Kuchma ja Christopher Erdmann. Panelisteina olivat Susanna Nykyri, Tim Dennis ja Cécile Swiatek Cassafieres.

Panelisteilta kysyttiin mm. mitä

Mikä on RDA

- Research Data Alliance (RDA) on vuonna 2013 perustettu kansainvälinen yhteisö, jonka tavoitteena on rakentaa avoimen datan jakamisen mahdollistavaa sosiaalista ja teknistä infrastruktuuria.
- Kuka tahansa, joka hyväksyy RDA:n toimintaperiaatteet, voi liittyä jäseneksi rekisteröitymällä [RDA:n verkkosivustolla](#). Yksittäisjäseniltä ei peritä jäsenmaksua. Myös organisaatiot voivat liittyä jäseniksi vuosimaksua vastaan. Tällä hetkellä jäseniä on yli 13 800.
- RDA:n toimintaa johtaa sihteeristö ja kolme hallintoelintä: neuvosto, tekninen neuvottelukunta (Technical Advisory Board, TAB) ja organisaatorinen neuvottelukunta (Organisational Advisory Board, OAB).
- Käytännön työstä vastaavat työryhmät (Working Groups, WG) ja erillaiset yhteistyöryhmät (Interest Groups, IG; Communities of Practice, CoP). Työryhmien toimikausi on yleensä 12 - 18 kuukautta, ja ne tuottavat raportteja, suosituksia ym. ratkaisuja, jotka mahdollistavat datan jakamista, vaihtamista ja yhteentoimivuutta. IG:t toimivat ilman aikarajoitusta. Tällä hetkellä toimivia ryhmiä on 107.

Tupa oli täysi, kun aiheena olivat DMP:t.
Kuva: Soile Manninen, CC BY 4.0

”alhaalla roikkuvia hedelmiä” kirjastoilla on napata edistääkseen UNESCO:n avoimen tieteen suosituksen toteutumista ja mitä erityisesti suosittelisi tekemään.

Panelistit olivat varsin yksimielisiä ja suosittelivat luomaan tarvittavan verkoston – jos sitä ei jo ole – ja ylipäänsä panostamaan yhteiskehittämiseen. Yksin tehden ei yksittäinen kirjasto pääse pitkälle, siihen tarvitaan nimenomaan yhteistyötä. Avoimen julkaisemisen edistäminen on jo tuttua, mutta se ei riitä.

Avoimien tieteiden ymmärrettävä laajana asiana, mutta on hyvä valita kulloisetkin edistämisen painopisteet, jotta niihin voi kylliksi panostaa. Kirjastoilta edellytetään huomattavaa aktiivisuutta ja osaamisen kehittämistä, jotta voimme edistää UNESCO:n avoimen tieteen tavoitteita ja tukea yhteisöme jäseniä palveluillamme.

Yleisöstä kuultiin myös eriäviä kommentteja perusteluna nyt jo liian laajat osaamisvaatimukset. Panelistitkin tunnustivat haastavuuden ja korostivat erikoistumismahdollisuuksien vahvistamista ja organisaatiotasoa laajemman yhteistyön merkitystä, mikä toki on haastavaa toteuttaa erityisesti pienten organisaatioiden näkökulmasta.

Irti aikavyöhykkeistä

RDA:n 20. kokoontuminen oli toteutukseltaan oikeasti hybridi, ja etäosallistujat kuuluivat esitykset ja keskustelut välillä paikalla olijoihin paremmin. Ihmisten tapaamisella on kuitenkin omat etunsa, esim. aikavyöhykkeet ovat konkreettinen haaste, joka yhteisellä konferenssilla halutaan poistaa edes hetkeksi. [Seuraava RDA Plenary järjestetään Salzburgissa](#), Itävallassa 23.–26. 10. 2023 osana kansainvälistä dataviikkoa.

Kirjoittajat:

IINA HEPOLEHTO

Helsingin yliopiston kirjasto
iina.hepolehto@helsinki.fi
orcid.org/0000-0003-4011-7740

MARI ELISA KUUSNIEMI

Helsingin yliopiston kirjasto
mari-elisa.kuusniemi@helsinki.fi
orcid.org/0000-0002-7675-287X

SOILE MANNINEN

Helsingin yliopiston kirjasto
soile.manninen@helsinki.fi
orcid.org/0000-0003-1009-1180

SUSANNA NYKYRI

Tampereen yliopisto
susanna.nykyri@tuni.fi
orcid.org/0000-0002-5018-5176

Uuden teknologian työryhmä

UUDET TEKNOLOGISET INNOVAATIOT SEURANNASSA - STKS:n Uuden teknologian työryhmä esittäytyy

16

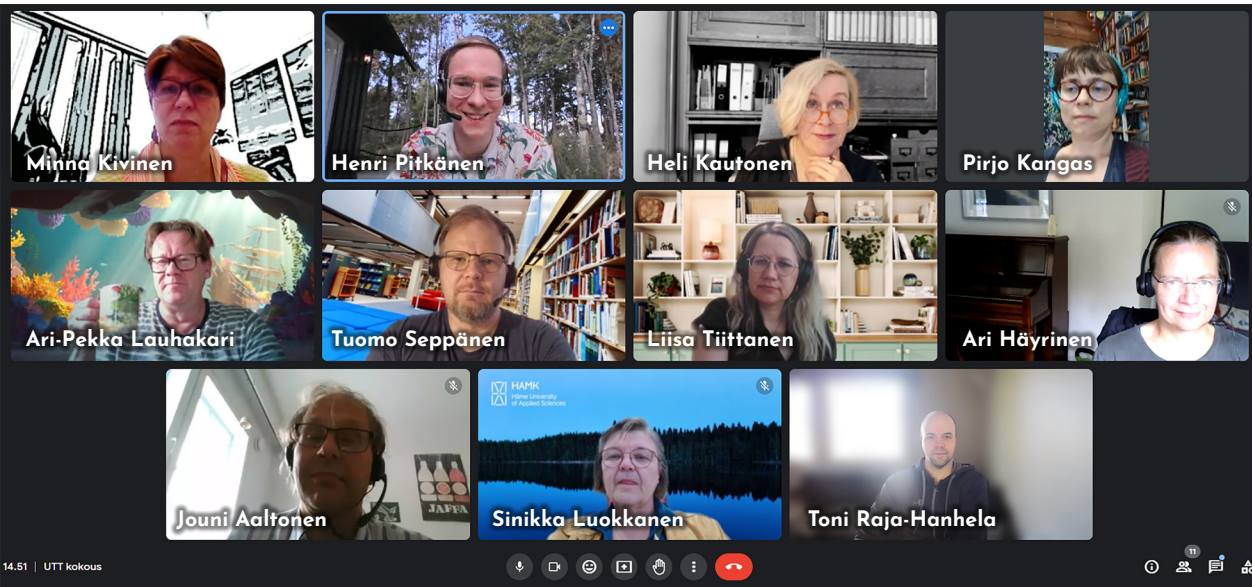
SIGNUM 3/2023

Syksyllä 2019 STKS:n syyskokous teki päätöksen Uuden teknologian työryhmän perustamisesta. Varsinaisesti työryhmä koottiin kevään ja kesän 2020 aikana. Ensimmäinen webinaari, keskustelutilaisuus uusista teknologioista, järjestettiin kesäkuussa 2020.

Uuden teknologian työryhmän tavoitteena on edistää toiminnallaan tutkimuksen avoimuutta, teknologioiden ihmislähtöisyyttä ja luottamusta yhteiskuntaan. Alussa yhtenä työryhmän tavoitteena oli myös löytää asiasta kiinnostuneita ja aktiivisia henkilöitä työryhmän jäseniksi.

Ryhmän perustamisaikaan uusiksi teknologioiksi katsottiin tekoäly sekä sen piiriin kuuluvat sovellusalueet kuten konenäkö, koneoppiminen, laajennettu, lisätty ja virtuaalitodellisuus (XR, AR ja VR), lohkoketjut, robotiikka sekä hologrammi- ja biotunnistusteknologiat. Ryhmän tehtävänä on seurata teknologioiden kehittymistä ja sisällyttää tähän listaan uusia teknologisia innovaatioita sitä mukaa kun niillä voidaan olettaa olevan vaikutusta kirjastotoimintaan.

Ruudunkaappauskuvana toteutettu ryhmäkuva työryhmän jäsenistä.

Webinaareja vuosittain

Koko toimintansa ajan Uuden teknologian työryhmä on järjestänyt ahkerasti webinaareja. Vuonna 2021 webinaarien aiheina olivat “Etänä ja läsnä – ihminen ja kone asiakaspalvelijana” ja “Ohjelmistorobotiikka tieteellisissä kirjastoissa”. Kevään 2022 webinaarisessa keskityttiin chatbotteihin ja syksyllä järjestettiin yhdessä tutkijapalveluiden työryhmän kanssa tulevaisuustyöpaja.

Toukokuussa 2023 järjestetty “Keväimen löytöretki tekoälyyn” oli erittäin suosittu, kun puolisen vuotta oli ehditty ihmetellä ChatGPT:tä.

Työryhmän tapaamiset ovat pääsääntöisesti Google Meet -kokouksia. Kerran olemme Tampereelle kokoon-tuneet tutustumaan kasvokkain ko-keillessamme erilaisia virtuaalilaseja ja -ohjelmistoja yhdessä. ❖

Ryhmän kokoonpano syksyllä 2023:

Aaltonen Jouni, Turun yliopisto, kirjasto

Häyrinen Ari, Jyväskylän yliopisto, Avoimen tiedon keskus

Kangas Pirjo, Ellibs Oy

Kautonen Heli, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, kirjasto

Kivinen Minna, Hämeen ammattikorkeakoulu, kirjasto

Lauhakari Ari-Pekka, Taideyliopisto, kirjasto

Luokkanen Sinikka, Hämeen ammattikorkeakoulu, kirjasto

Pitkänen Henri, Suomen ympäristökeskus, Avoin tiede

Raja-Hanhela Toni, Lapin korkeakoulukirjasto

Seppänen Tuomo, Tampereen yliopisto, kirjasto

Tiittanen Liisa, Turun yliopisto, kirjasto

STKS:n Uuden teknologian työryhmä
ja Chat GPT 3.5

Tekoälyretki tekoälyn silmin

STKS:n Uuden teknologian työryhmä järjesti webinaarin tekoälystä kirjastossa 23.5.2023. Keväinen löytöretki tekoälyyn -webinaari keräsi runsaasti kiinnostusta, ja sen myötä työryhmä sai kerättyä runsaasti näkemyksiä tekoälyn mahdollisuuksista ja haasteista.

Webinaarin ohjelmassa katsottiin aluksi taaksepäin ja pohdittiin tekoälyn kehitysvaiheita. Sen jälkeen luotiin kuvaa siitä, mitä tekoäly on, mitä käsitteitä ja terminologiaa se pitää sisällään, ja edettiin kohti käytäntöä esimerkkien avulla. Iltapäivällä mietittiin tekoälyn roolia kirjastotyön tukiälynä ja yritettiin katsoa tulevaisuuteen. Lopuksi Oulun yliopiston tohtoriopiskelija Yucong Lao käsitteli tekoälyn asettamia haasteita ja odotuksia esitelmässään *Dealing with information in the age of generative AI: challenges and prospects*.

Rakensimme tämän artikkelin kielimallisovellus ChatGPT:n avulla osallistujien palautteista ja webinaaritehtävistä. Emme kuitenkaan julkaise alkuperäisiä palautetekstejä tai webinaarin osallistujien kirjoittamia tekstejä sellaisenaan, vaan vain kehotteet ja tekoälyn antaman lopputuloksen. Tältä tämä työmme näytti.

Ensimmäinen kehotteemme oli ChatGPT:lle: ”Kirjoita lyhyt yhteenveto webinaarin palautteesta”. (Tässä kohtaa annoimme tekoälylle osallistujien avopalautteet.)

Näin ChatGPT palautteen muotoili:

STKS:n Uuden teknologian työryhmä

Kirjoita lyhyt yhteenveto webinaarin palautteesta.

Chat GPT 3.5

Webinaari sai pääosin positiivista palautetta. Osallistujat pitivät toiminnallisuudesta ja työpajojen hyvistä sisällöistä. Ryhmäkeskustelut saivat kiitosta ja niiden ajoitus päivän aikana oli sopiva. Aihevalinta koettiin onnistuneeksi, sillä seminaari oli suosittu. Osallistujat pitivät erityisesti eri tekoälyohjelmien esittelystä ja työkalujen sekä sovellusten hyödyllisistä esittelyistä. Palautteessa mainittiin myös hyödylliset linkit ja toimivat työskentelytavat.

Joitakin kehitysehdotuksia ja toiveita esitettiin. Yksi osallistuja toivoi kokeiltavan eri alustaa ääniongelmien vuoksi. Lisäksi osallistujat toivoivat yhteisen hiekkalaatikon perustamista, jossa voisi jakaa tietoa ja kokemuksia eri työkalujen testauksista ja hyvistä käytännöistä. Eräs osallistuja ehdotti, että keynote-osuuden voisi korvata keskustelulla. Lisäksi toivottiin laajempaa näkökulmaa aiheeseen ja enemmän käytäntöä. Ryhmätyöskentelyyn kaivattiin enemmän aikaa.

Yhteenvetona voidaan todeta, että webinaari sai positiivista palautetta monipuolisista ja mielenkiintoisista aiheista, hyvistä esityksistä sekä toimivasta rytmitetystä ohjelmasta. Osallistujat kokivat saaneensa hyödyllistä ja ajankohtaista tietoa, vaikka osa aiheista oli jo entuudestaan tuntemattomia. Palautteessa esitettiin myös kehitysideoita ja toiveita, kuten eri alustan kokeilemistä ääniongelmien ratkaisemiseksi ja yhteisen hiekkalaatikon perustamista tiedon jakamiseksi.

Seuraavaksi annoimme ChatGPT:lle pohdittavaksi webinaarin aikana verkko-työskentelyalustalle syötettyjä näkemyksiä siitä, miten kirjastot voisivat pilata tekoälyasiansa. Alla olevasta esimerkistä olemme poistaneet osallistujien kirjoittamat tekstit, jotka olivat käytännössä post-it-lapuille kirjoitettuja irrallisia avainsanoja tai käsitteitä.

Toinen kehoitteemme ChatGPT:lle: ”Seuraavassa on lueteltu webinaarin osallistujien näkemyksiä siitä, miten kirjastot voivat pilata tekoälyasiansa. Kirjoita siitä lyhyt tiivistelmä otsikolla ”Tulevaisuuden sössiminen” (Tässä kohtaa annoimme tekoälylle osallistujien tekstit.) Näin ChatGPT asian muotoili:

STKS:n Uuden teknologian työryhmä

Tulevaisuuden sössiminen: Miten kirjastot voivat pilata tekoälyasiansa?

Chat GPT 3.5

Webinaarin osallistujat nostivat esiin useita tapoja, joilla kirjastot voivat pilata tekoälyasiansa. Ensinnäkin, tekemättä mitään ja ajatteleamalla, että tekoäly ei kuulu kirjastoille, voi johtaa ongelmalliseen tilanteeseen. Lisäksi pää pensaaseen laittaminen ja eristäytyminen opetuksesta ja tutkimuksesta voi estää kehityksen.

Toinen tapa pilata tekoälyasiansa on luottaa siihen, että joku muu hoitaa asian. Tämä voi johtaa passiivisuuteen ja tilanteen hallinnan menettämiseen. Osallistujat huomauttivat myös, että ihmiskontaktin täydellinen katoaminen voi olla haitallista.

Lisäksi mainostaminen uusista välineistä kritiikittä ja seuraamatta, mitä muualla tapahtuu, voivat johtaa epäonnistumisiin. On tärkeää, että kirjastot pysyvät ajan tasalla ja ottavat huomioon alan kehityksen.

Yhteenvetona voidaan todeta, että tulevaisuuden sössimisen riski liittyy passiivisuuteen, eristäytymiseen, luottamukseen muiden hoitavan asian ja huolimattomaan tiedon seurantaan. Kirjastot tarvitsevat aktiivista ja tiedostavaa otetta tekoälyyn liittyvissä asioissa, jotta ne voivat hyödyntää teknologiaa tehokkaasti ja välttää mahdolliset sudenkuopat.

Tämän jälkeen pyysimme ChatGPT:ltä samanlaisen kuvauksen sössimisen vastatoimista, jälleen webinaarin osallistujien verkkoalustalle syöttämien lappusten sisältöjen perusteella.

Kolmas kehoitteemme ChatGPT:lle:”Jatka artikkelin kirjoittamista tekemällä yhteenveto vastatoimista, joilla kirjastot pysyvät mukana tekoälyn kehityksessä alla olevien vastausten mukaan.” (Tässä kohtaa annoimme tekoälylle osallistujien tekstit.) Näin ChatGPT asian muotoili:

STKS:n Uuden teknologian työryhmä

Jatka artikkelin kirjoittamista tekemällä yhteenveto vastatoimista, joilla kirjastot pysyvät mukana tekoälyn kehityksessä alla olevien vastausten mukaan.

Chat GPT 3.5

Kirjastot voivat pysyä mukana tekoälyn kehityksessä toteuttamalla useita vastatoimia, kuten osallistumalla keskusteluihin, ennakkoluulottomasti kokeilemalla sovelluksia ja edistämällä realistisia ja eettisiä tapoja käyttää tekoälyä. Yliopistoissa eettiset toimikunnat voivat tarjota suuntaviivoja ja toimintaohjeita tekoälyn hyödyntämiseen. Avoimien algoritmien käyttöä kannattaa myös edistää.

Yhteistyö tutkijoiden ja opettajien kanssa on tärkeää, jotta kirjastot voivat hyödyntää alan uusinta tutkimustietoa ja kehitystä. Viestimällä aiheesta kirjastot voivat nostaa tietoisuutta tekoälyn merkityksestä ja sen vaikutuksista. On myös olennaista seurata tekoälyn kehitystä ja pysyä ajan tasalla alan uusimmista trendeistä ja innovaatioista.

Samalla on tärkeää ymmärtää, että tekoäly ei korvaa täysin ihmisen panosta. Kirjastojen on tärkeää kouluttaa henkilökuntaa tekoälyn liittyvissä asioissa ja varmistaa, että heillä on tarvittavat tiedot ja taidot hyödyntää tekoälyä tehokkaasti.

Webinaarin osallistujat pitivät tilaisuutta hyvänä askeleena oikeaan suuntaan ja korostivat tarvetta ketteryyteen ja tulevaisuuden luomiseen. On tärkeää kestää keskeneräisyyttä ja olla aktiivinen tekoälyn kehityksen seuraamisessa ja hyödyntämisessä.

Yhteenvetona voidaan todeta, että kirjastot voivat pysyä mukana tekoälyn kehityksessä osallistumalla, kokeilemalla, edistämällä eettisiä käytäntöjä, viestimällä, seuraamalla kehitystä ja kouluttamalla henkilökuntaa. Näiden vastatoimien avulla kirjastot voivat hyödyntää tekoälyä tehokkaasti ja luoda tulevaisuutta, jossa teknologia on eettisesti kestävä ja ihmisten tarpeita palvelevaa.

Lopuksi päätimme teettää ChatGPT:llä tämän artikkelin sisällön edellisten kehoitteiden ja tekoälyn tuottamien edellisten vastausten perusteella. Viimeinen kehoitteemme ChatGPT:lle: ”Yhdistä edellä mainitut yhdeksi, sujuvaksi artikkeliksi kirjastojen uhkakuvista ja vastatoimista vastausten perusteella.”

STKS:n Uuden teknologian työryhmä

Yhdistä edellä mainitut yhdeksi, sujuvaksi artikkeliksi kirjastojen uhkakuvista ja vastatoimista vastausten perusteella.

Chat GPT 3.5

Kirjastojen haasteet ja vastatoimet tekoälyn aikakaudella

Kirjastot kohtaavat uusia haasteita ja mahdollisuuksia tekoälyn aikakaudella. Osallistujat eräässä webinaarissa kertoivat näkemyksiään siitä, miten kirjastot voivat pilata tekoölyasiansa. Näiden huolenaiheiden vastapainoksi keskustelussa nousi myös esiin lukuisia vastatoimia, joiden avulla kirjastot voivat pysyä mukana tekoälyn kehityksessä ja hyödyntää sitä tehokkaasti.

Yksi uhkakuva liittyy passiivisuuteen. Jos kirjastot eivät tee mitään tekoälyn suhteen, ne jäävät jälkeen kehityksestä ja menettävät mahdollisuuden hyödyntää teknologian tarjoamia etuja. Tämän välttämiseksi kirjastojen on oltava ennakkoluulottomia ja valmiita kokeilemaan erilaisia tekoölysovelluksia ja -ratkaisuja. Käytännön kokeilujen avulla kirjastot voivat oppia ja kehittää realistisia ja eettisiä tapoja hyödyntää tekoölyä.

Toinen uhkakuva on eristäytyminen opetuksesta ja tutkimuksesta. Kirjastojen on tärkeää tehdä tiivistä yhteistyötä tutkijoiden ja opettajien kanssa, jotta ne voivat hyödyntää uusinta tutkimustietoa ja kehitystä. Yhteistyön avulla kirjastot voivat luoda innovatiivisia tekoölyratkaisuja, jotka vastaavat käyttäjien tarpeisiin.

Avoim kommunikaatio ja tiedon jakaminen ovat myös olennaisia vastatoimia. Kirjastojen tulee viestiä aktiivisesti tekoöly aiheesta ja nostaa tietoisuutta sen merkityksestä ja vaikutuksista. Lisäksi kirjastojen on tärkeää seurata tekoälyn kehitystä ja pysyä ajan tasalla alan trendeistä ja innovaatioista. Näin ne voivat varmistaa, että ne ovat ajan hermolla ja voivat hyödyntää uusinta teknologiaa.

Samalla on tärkeää ymmärtää, että tekoöly ei korvaa täysin ihmisen panosta. Kirjastojen on koulutettava henkilökuntaa tekoölyyn liittyvissä asioissa ja varmistettava, että heillä on tarvittavat tiedot ja taidot hyödyntää tekoölyä tehokkaasti. Kirjastojen tulisi myös edistää avoimia algoritmeja ja eettisiä käytäntöjä tekoälyn hyödyntämisessä.

Webinaarin osallistajat pitivät tilaisuutta askeleena oikeaan suuntaan ja korostivat tarvetta ketteryyteen ja tulevaisuuden luomiseen. Kirjastojen on kestettävä keskeneräisyyttä ja mentävä aktiivisesti luomaan tulevaisuutta tekoälyn avulla.

Yhteenvetona voidaan todeta, että kirjastot kohtaavat haasteita tekoälyn aikakaudella, mutta myös lukuisia vastatoimia on esitetty. Ennakkoluulottomien kokeilujen, yhteistyön tutkijoiden ja opettajien kanssa, avoimen kommunikaation, tiedon jakamisen, koulutuksen ja eettisten käytäntöjen avulla kirjastot voivat pysyä mukana tekoälyn kehityksessä. Näin ne voivat hyödyntää tekoälyä tehokkaasti ja luoda tulevaisuuden, jossa teknologia palvelee ihmisten tarpeita eettisesti kestäväällä tavalla.

Miltä tämä tekoälyn tuottama teksti tuntuu? Erottaisiko, että me ihmiset emme ole sitä kirjoittaneet, vaan toimineet koneenkäyttäjinä? Herättikö teksti sisäisen luddiittisi vai ryntätkö verkkoon itse kokeilemaan? Muista olla kuitenkin sössimättä. 🖱️

Lähteet:

OpenAI. (2023). ChatGPT (August 3 version) [Laaja kielimalli].
<https://chat.openai.com/chat>

Default (GPT-3.5)

Kuinka voin viitata tekemääsi tekstiin artikkelissa?

Voit viitata tekemääsi tekstiin artikkelissa käyttämällä erilaisia viittaustapoja riippuen siitä, kuinka tärkeää tekstisi on artikkelin kannalta ja kuinka haluat sen tuoda esille. Tässä muutamia tapoja viitata tekemääsi tekstiin artikkelissa:

1. **Suora lainaus:** Voit lainata suoraan omia sanojasi ja liittää ne lainausmerkkeihin artikkelissasi. Tämä on hyvä tapa, jos haluat tuoda esiin tietyn kohdan tai lauseen omasta tekstistäsi.
 Esimerkki: "Kuten aiemmin kirjoitin GPT-3.5-arkkitehtuurista, se on kehittynyt tekoälymalli."
2. **Epäsuora lainaus tai parafraasi:** Voit myös käyttää epäsuoria lainauksia tai parafraaseerata omia sanojasi, mutta ilmoittaa silti, että kyseessä on sinun aiemmin kirjoittamasi teksti.
 Esimerkki: Kuten aiemmin mainitsin, GPT-3.5 on edistynyt tekoälymalli, joka on saavuttanut huomattavaa huomiota.
3. **Viittaus ja lähde:** Voit lisätä viittauksen omasta tekstistäsi samalla tavalla kuin viittaisit muihin lähteisiin artikkelissa. Voit käyttää jalkapohjia tai sijoittaa viittauksen tekstin sisään lauseeseen.
 Esimerkki jalkapohjassa: [1] GPT-3.5: Enemmän tietoa tässä aiemmassa artikkelissa.
 Esimerkki tekstissä: "Kuten olen aiemmin kirjoittanut [1], GPT-3.5 on merkittävä tekoälymalli."
4. **Selittävä viittaus:** Jos haluat selittää, että aiempi teksti on omaasi, voit käyttää lyhyt 🔄 Regenerate

➤

Free Research Preview. ChatGPT may produce inaccurate information about people, places, or facts. [ChatGPT August 3 Version](#)

Esimerkki ChatGPT-käyttöliittymässä annetusta kehoitteesta ja vastauksesta (lue teksti tarkkaan, löydä hallusinaatio).

Ritva Niskala

KIRJASTOTÖISSÄ AFRIKASSA

OSA 2: NAMIBIA OLI TOINEN KOTINI

Ritva Niskala työskenteli useissa kirjastoalan tehtävissä Namibiassa vuosina 2001–2021. Tässä artikkelissa Niskala muistelee viimeisiä työvuosiaan 2013–2021, jolloin hän toimi Namibian yliopiston kirjaston apulaisjohtajana. Noina vuosina Namibian yliopisto kävi läpi laajan muutosprosessin, jossa myös kirjaston palvelut muuttuivat ja kehittyivät vastaamaan modernin tutkimuskirjaston vaatimuksia.

24

SIGNUM 3/2023

Vuonna 2012 näin lehdessä ilmoituksen Namibian yliopiston (University of Namibia, UNAM) kirjaston apulaisjohtajan virasta. Ilmoituksessa korostettiin hallinnon ja erityisesti taloushallinnon osaamista. Tällaista osaamista ei Namibian kirjasto- ja tietopalvelusektorilla ilmeisesti edelleenkään ollut, koska virka oli jo toisen kerran haussa. Hain sitä, pääsin tiukkaan yliopiston johdon haastatteluun ja sain paikan. Työskentelin tehtävässä, kunnes yliopiston sääntöjen mukaan oli jäätävä eläkkeelle 65 vuoden iässä.

Namibian yliopisto on Namibian teknillisen yliopiston ohella toinen kahdesta julkisesta korkeakoulusta. UNAM toimii 12 kampuksella: pääkaupungissa Windhoekissa sijaitsee pääkampus, kolme muista kampuksista on Windhoekissa ja kahdeksan

maakunnissa. Tiedekuntia on neljä. Opiskelijoita on yli 20 000. Pääkampuksen kirjastossa toimii kirjaston hallinto, yliopiston arkisto ja keskusrekisteri, atk-yksikkö ja tekninen osasto. Muiden kampusten kirjastot toimivat palvelupisteinä, jotka vastaavat asiakaspalvelusta, informaatiolukutaidon opetuksesta ja tutkijapalveluista.

Mitä kaikkea yliopiston kirjaston apulaisjohtaja tekeekään?

Apulaisjohtajan työ oli mielenkiintoista. Tehtäviini kuului kuului eri aikoina taloushallintoa, kirjastoarkkitehtuuria, sisustussuunnittelua, remontteja, siivouksen valvontaa, turvajärjestelmien kehittämistä, termittien torjuntaa (onnistui!), elektronisten tietolähteiden ja kirjaston atk-systeemien arviointia ja kehittämistä, palvelujen laatuarviointia

Namibian Yliopiston pääkirjasto, Windhoek. Opiskelijamäärien lisääntyessä kirjastojen kapasiteetti ei enää riitä. Kuva: Ritva Niskalan kotialbumi.

ja suunnittelua sekä tutkimuksen arvioinnin menetelmien tuomista osaksi kirjaston toimintamuotoja.

Toimin myös ajoittain kirjastonjohtajan sijaisena. Tässä tehtävässä sain hyvän tilaisuuden tutustua yliopiston päätöksentekoprosesseihin ja akateemisiin ja hallinnollisiin johtajiin. Namibian yliopistossa kirjastonjohtaja on yliopistosta säätävän lain perusteella osa yliopiston johtoryhmää ja kuuluu lisäksi itseoikeutettuna jäsenenä käytännössä kaikkiin päätöksentekoeleimiin.

Yksi oma saavutukseni oli kirjaston elektronisten julkaisujen budjetin nostaminen tasolle, jolla voitiin – yliopiston taloushallintoa järkyttävillä hinnoilla – tilata uusimpia kansainvälisiä julkaisuja. Elektronisten julkaisujen budjetti nostettiin noin kymmenkertaiseksi vuodesta 2013 vuoteen 2016. Rahoitus onnistuttiin varmistamaan vuosi vuodelta yliopiston budjettineuvotteluissa, vaikka valtion ja yliopiston talous ajautui lamaan vuodesta 2016 alkaen.

Yliopiston strategiassa yhä tärkeämmäksi nousi tutkimustoiminnan ja innovaatioiden kehittäminen, mukaan lukien kansainväliset rahoituslähteet ja yhteistyömahdollisuudet. Tärkeäksi tulivat myös julkaisu-toiminnan laatu-kriteerit sekä se, että tunnistettiin aktiivisesti itseään mainostavat saalistajalehdet (predatory journals). Näissä trendeissä kansainvälisten elektronisten julkaisupakettien tilaukset olivat yliopiston johdolle asia, jota ei vähitel-

len enää tarvinnut erikseen perustella. Käyttäjäkoulutukseen panostaminen tuki korkeatasoisten lähteiden käyttöä ja siten vuosi vuodelta helpotti tilaus-ten jatkumista. (Nykytilanne: <https://library.unam.edu.na/>).

Yliopiston kirjasto vastaa uusiin teknologian, opettamisen, oppimisen ja tutkimuksen haasteisiin

Yliopiston kirjaston johtajana oli vuodesta 2007 toiminut Ellen Namhila. Hän väitteli yhteiskuntatieteen tohtoriksi Tampereen yliopistossa vuonna 2015 ja nimitettiin pian yliopiston vararehtorin virkaan. Uudeksi kirjastonjohtajaksi valittiin Joseph Ndinoshiho. Molemmat ottivat hyvin vakavasti kirjaston kehittämisen ja halusivat, että se vastaa kansainvälisesti korkeatasoiseksi yliopistoksi pyrkivän instituution vaatimuksia.

UNAMin kriittisiä muutosprosesseja oli noina vuosina useita: Yliopisto laajeni, uusi maakuntakampus avattiin, opiskelijamäärä kasvoi joka vuosi, uusia opinto-ohjelmia aloitettiin. Samaan aikaan oli vastattava haasteisiin kalliiden teknisten tieteiden ja lääketieteellisen koulutuksen toimintaedellytysten, rahoituksen ja laadun varmistamiseksi. Panostettiin tutkimukseen ja innovaatiotoiminnan aloittamiseen ja keskusteltiin yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttamisen haasteista. Yliopisto eli muutosta ja kehittyi alempien tutkintojen opetusyliopistosta tutkimus- ja tohtoritutkintojen yliopistoksi.

Kirjaston johto pyrki löytämään tarvittavat muutosstrategiat kansainvälisesti tunnustetuilla laadunarvioinnin metodeilla. Samaan aikaan tarkentunut strategisen suunnittelu prosessi edellytti kaikilta yksiköiltä selkeitä indikaattoreita. Kirjaston johdon keskustelut relevanteista indikaattoreista yliopiston strategisen hallinnon yksikön kanssa juutuivat yleensä umpikujaan. Ainoaksi strategisen yksikön hyväksymäksi kirjaston toiminnan indikaattoriksi pelkistyi asiakastytyväisyys. Vaikka kirjaston johto ei hyväksynyt tätä tulkintaa, luotettavan palautteen saaminen asiakastytyväisyyden mittaamiseksi tiedettiin tärkeäksi tehtäväksi.

LibQUAL – innostusta ja ongelmia

Välineeksi jatkuvaan laadunarviointiin valittiin kansainvälinen asiakastytyväisyyden metodi LibQUAL. Tutustuin

siihen välittömästi aloitettuani, koska ensimmäisen LibQUAL-kyselyn tulosten analysointi oli tuolloin meneillään. Seuraavan kyselyn järjestäminen ja raportointi yliopiston yhteisölle tuli yhdeksi vastuualueekseni. Toinen LibQUAL-kysely pantiin menestykkäästi toimeen 2014. Tulokset olivat informatiivisia ja mielenkiintoisia. (Niskala & Leonard, 2021). Olin omalta osaltani kehittänyt LibQUALin omaa grafiikkaa helpomman esitystavan ja esitellyt tuloksia kampuksilla ja yliopiston komiteoissa. Tulokset herättivät vilkasta keskustelua ja synnyttivät suosituksia kirjaston kehittämiseksi. Kävi myös ilmi, että käytetyn tieteellisen metodin vuoksi tuloksille annettiin suuri painoarvo strategisessa suunnittelussa ja päätöksentekoeleimissä.

Kirjaston johto kuitenkin luopui LibQUALin käytöstä tämän jälkeen siksi, että välinettä ei ymmärretty laajemmin. Surveyn väittämätyyppiset

Yliopiston kirjastot aktiivisessa käytössä. HP kampus Ongwedivassa.
Kuva: Ritva Niskalan kotialbumi.

kysymykset ja niiden arviointiasteikko koettiin oudoiksi huolimatta siitä, että tulosten perusteella vastaajat olivat ymmärtäneet ne. Tulosten tulkinnassa ongelmaksi nousivat rajalliset tutkimusmetodiikan taidot ja aikaa vievä raportointi. (Niskala & Leonard, 2021). Olin nähnyt, miten hyödyllistä tietoa asiakastyytyväisyyden eri aspekteja mittaava LibQUAL-metodi tuotti ja olisin toivonut, että sitä olisi jatkettu, mutta tämä käsitys ei saanut laajempaa tukea. Jatkossa kirjaston asiakastyytyväisyyttä mitattiin yliopiston strategisen osaston yleisessä tyytyväisyyskyselyssä.

Toteutettujen kahden LibQUAL-kyselyn tulokset näkyivät panostamisena asiakaspalvelun parantamiseen, kurssikirjojen saatavuuteen sekä elektronisten julkaisujen helppokäyttöisyyteen ja käyttäjäkoulutukseen. Kirjastotiloja koskevia tuloksia käytettiin Ongwedivassa sijaitsevan Hifikepunye Pohamba kampuksen laajennuksen toteutuksessa. Siitä tulikin viihtyisä, ahkerasti käytetty UNAM:n kirjastosuunnittelun mallikirjasto. Terveystieteiden kampuksen uuden kirjaston suunnittelussa jatkettiin samoin periaattein: pyrittiin yksilö- ja ryhmätyöskentelyn mahdollistaviin monipuolisia toimintoja tukeviin tiloihin, optimaaliseen teknologian mahdollisuuksien käyttöön ja viihtyisään ilmapäiriin.

LibQUALin tulosten perusteella pääkirjastossa jaettiin tilat hiljaiseen kerrokseen ja keskustelun salliviin kerroksiin. Näin voitiin vastata sekä

valitukseen melusta kuin myös vaatimuksiin ryhmätyötiloista olemassa olevissa hallimaisissa tiloissa, kun rahoitus jo valmiiksi suunniteltuun pääkirjaston laajennukseen jäädytettiin taloudellisen taantuman vaikutuksesta.

Onko UNAMin kirjasto kansainvälisen tason yliopistonkirjasto?

Työskentelyaikanaani kirjaston kehittämiseksi toteutettiin myös yliopiston laadunarviointiyrityksen (Centre for Quality Assurance and Management (CEQUEM) johtama kansainvälisen asiantuntijaryhmän vertaisarviointiprosessi. Tavoitteena oli arvioida kirjaston toimintoja kokonaisvaltaisesti suhteessa hyvin toimiviin kansainvälisiin yliopiston kirjastoihin. Toimin kirjaston puolelta fasilitaattorina tässä prosessissa kaikkia osastoja ja henkilöstöryhmiä edustavan työryhmän vetäjänä. Kirjoitimme kriittisen sisäisen analyysin kirjaston toiminnasta luodaksemme lähtökohdan, josta arviointi voisi tuottaa hyödyllistä tietoa kirjaston kehittämiseen ja ongelma-kohtien ratkaisemiseen.

Päätuloksenaan arviointiryhmä raportoi, että kirjasto toimi itse asiassa hyvin, ja siihen oltiin tyytyväisiä perinteisillä kirjastotoiminnan aloilla. Siltä puuttui kuitenkin innovatiivisuutta ja reagoimista muuttuvaan toimintaympäristöön. Erityisesti olisi kehitettävä tieteen ja tutkimuksen palveluja, kirjaston käyttöä helpottavia online-palveluja, paremmin opiskelijamääriä ja

muuttuneita kirjastonkäytön tarpeita heijastavia tiloja sekä otettava käyttöön elektroninen asiakirjahallinto. Asiakasmyönteisyyden kehittämisen tarpeet tuotiin myös esiin. (Peters, 2018).

CEQUEM:n johdolla vertaisarvion raportin perusteella muotoiltiin 2019–2025 kehittämissuunnitelma. Suunnitelmista uusien palvelujen kehittäminen tieteen ja tutkimuksen tukeen otti tulta. Sisäisin siirroin, ilman lisärahoitusta, saatiin luotua kahdesta vapautuneesta virasta uudet tieteen, julkaisutoiminnan ja tutkimuksen tukemisen virat, joihin nimitettiin kaksi tutkimuksesta ja julkaisutoiminnasta kiinnostunutta ja niissä kykynsä osoittanutta kirjastossa muissa tehtävissä toiminutta tietopalvelun ammattilaista. Olin toiminut mentorina molemmille ja tukenut tutkimuksen tukemisen palvelujen alkutaivalta. Oli todella ilo seurata, miten he ylittivät minun osaamisalueeni ja uusien toimintojen kehittäminen ja yhteistyö yliopiston tutkimusyksiköiden kanssa, alkoi kukoistaa.

Näkyvistä käytännön yhteistyö-alueista yliopiston tutkimushallinnon kanssa, missä kirjaston tutkimustuen ja atk-yksikön tiimi otti aktiivisen roolin voi mainita: tutkimustoiminnan arvioinnin Scival-raportit yliopiston johdolle; viitteidenhallintaohjelma Mendeleyn käyttöönotto, koulutus ja käyttötuki; avoimen koodin yliopistonlehtien digitaalinen julkaisualustan käyttöönotto ja käytön tuki (<https://journals.unam.edu.na/>); Cardiffin yliopiston kirjaston tukema systemaattisten katsausten taitojen opiskelu ja yliopiston ensimmäisten systemaattisten kirjallisuuskatsausten julkaisu informaattikkojen ja tutkijoiden yhteistyönä.

Miten luodaan virallinen kirjastopolitiikka?

Namibiassa yliopisto, kuten julkinen sektori yleensä, alkoi näinä vuosina yhä tiukemmin käyttää politiikkadokumentteja välineenä hyvään hallintoon. Yliopiston kirjastonkin edellytettiin laativan

Tietokoneet, tulostimet ja internet kovassa käytössä. Erityiset tutkijatilat on saatu vähitellen myös kaikkiin kirjastoihin. Kuva: Ritva Niskalan kotialbumi.

kattavat kirjastopolitiikat, jotka säätelisivät sen toimintaa. Kirjastossa oli jo perinteinen kokoelmapolitiikka, jonka viimeistelyyn olin osallistunut. Sen lisäksi oli vain yliopiston asiakirjanhallinnon periaatteet sekä kirjastonkäytön säännöt.

Nyt edellytettiin kattavaa kirjastopolitiikkojen kokoelmaa (library policies) tai yhtä kokonaisvaltaista politiikkadokumenttia, joilla kuvailtaisiin, säädeltäisiin ja tehtäisiin läpinäkyväksi kaikki kirjaston toiminnan ja palvelujen alueet. Konsultaatio yliopiston politiikkaa työryhmän ja kirjastotoimintaa valvovan kirjasto- ja atk-komitean kanssa teki selväksi, että politiikan on tarkoitus keskittyä strategiaan kysymyksiin ja toimia myös muuttuvassa toimintaympäristössä.

Toimin kirjastopolitiikan kehittä-

misryhmän johtajana ja vaikka tehtävä oli ensin tuntunut turhauttavalta, paperilla paperin vuoksi, tajusin miten tärkeä virallisesti hyväksytty kokonaisvaltainen politiikkadokumentti olisi kirjaston rahoituksen kannalta. Vallitsevassa tilanteessa perustana tämän yksikön budjetoinnille oli vain kirjaston omaan ammattitietämykseen perustuva käsitys siitä, mitä kirjaston kuuluu toteuttaa ja tarjota. Ei ollut mitään yliopiston hyväksymää kehystä, mihin olisi voinut vedota. Millä turvata atk-palvelujen jatkuvuus ja kehittäminen, entä kirjastorakennusten olemassaolo ja laatu? Kun kirjaston toiminnan kehys muotoiltiin kattavaksi politiikaksi, jonka yliopiston korkeimmat toimielimet, rehtorin johtoryhmä ja senaatti virallisesti hyväksyisivät, se loisi myös pohjan yhteisesti sovituil-

le henkilöstö- ja rahoitus resursseille.

Prosessi oli kuitenkin iso haaste, koska minä ja pieni kirjastopolitiikka -työryhmämme emme löytäneet min-käänlaista kokonaisvaltaista yliopiston kirjaston politiikkamallia. Meidän oli aloitettava alusta ja analysoitava toimivan yliopiston kirjaston edellytykset ja toiminnot sekä muotoiltava ne politiikkadokumentin edellyttämälle lyhyiden lausuntojen kielelle. Liiteosalla voitiin onneksi kattaa yksityiskohtaisemmat toiminnan edellytykset esimerkiksi kirjaston atk-välineistöstä ja -palveluista, lainauksesta, luetteloista ja tietokannoista sekä tutkimuksen ja julkaisu-toiminnan palveluista.

Tavattoman tärkeäksi nähdäkseen osoittautui se, että tämä politiikka teki UNAM:in kirjastosta yleisölle avoimen tieteellisen kirjaston. Tämä oli ollut käytäntö, mutta sitä vastaan

olivat nousseet sekä osa opiskelijoista että akateemikoista Pohjois-Namibian kampuksilla. Tämä johtui siitä, että koululaiset pyrkivät täyttämään kirjastot etsiessään opiskelutiloja. Näissä keskusteluissa kävi ilmi, ettei yleisölle avoimen kirjaston käytäntöä tukenut mikään kirjoitettu säädös yliopistolla. Toinen valtion yliopisto, University of Science and Technology oli jo pitkään toiminut suljettuna pelkäämään yliopistoyhteisöä palvelevana kirjastona. Henkilökohtaisesti pidin yleisölle avointa tieteellistä kirjastoa kansallisesti tavattoman tärkeänä. Kaksi valtion yliopistoa olivat ainoat kirjastot, jotka kykenivät pitämään yllä opetus- ja tutkimusalojensa laajaa ja ajantasaista kokoelmaa. Mitä yliopistosta valmistuneet insinöörit, lääkärit ja muut ammatinharjoittajat tekisivät, kun heidän pitäisi ajantasaistaa ammattitietämys-

Opiskelijat nauttivat uudistuneesta kirjastosta. HP kampus Ongwedivassa. Kuva: Ritva Niskalan kotialbumi.

tään jostain työssä tarvittavasta asiasta? Namibian taloudellisessa ympäristössä yksityisillä yrityksillä tai esim. valtion terveydenhuoltoverkostolla ei ollut varaa kansainvälisten julkaisujen ja erityisalojen tietokirjallisuuden hankintaan.

Perustelut avoimelle tieteelliselle kirjastolle onneksi löytyivät yliopistolaista. Sen pykälässä neljä yliopiston tehtäviin määritellään kuuluvan perinteisten opetuksen ja tutkimuksen lisäksi maan sosioekonominen kehittäminen, elinikäisen oppimisen edistäminen ja tiedon tuottaminen ja levittäminen. (Republic of Namibia, 1992). Yliopisto käyttää verovaroja kokoelmiensa ylläpitämiseen ja sen on opetuksen ja tutkimuksen laadun vuoksi pidettävä yllä ajantasaista ja laadukasta kokoelmaa, joka voi avoimen kirjaston kautta tukea koko maan ammatillisen ja teknisen tiedon saatavuutta. Kriittiset äänet, jotka jälleen päätöksentekoprosesseissa nostivat esiin koululaisten uhan, rauhoitettiin lisäämällä liitteosaan säädös, että koululaisten opiskelutilan käyttö voidaan kieltää, mutta ei heidänkään osaltaan tiedonhakua.

Kokonaisvaltainen kirjaston toiminnan perusteet ja palvelut määrittelevä kirjastopolitiikka hyväksyttiin vuonna 2020. Se ei ole täydellinen, mutta ensinnäkin se kuvaa sen, mitkä edellytykset yliopisto sitoutuu pitämään yllä, jotta kirjastopalvelut toimivat tarkoitetulla tavalla. Toiseksi se määrittelee palvelut ja laatukriteerit, joita kirjasto on sitoutunut toteutta-

maan. Kolmanneksi se on nyt virallisesti vahvistanut peruspalvelujen suhteen maksuttoman, avoimen tieteellisen kirjaston periaatteen.

Ovatko kansainväliset vierailut kehitysturismia?

Kuulin Suomen Kirjastoseuran Suomi-Namibia-Tansania Kirjastot ja kehitys -hankkeen yhteydessä, että Suomen ulkoministeriö suhtautui varsin kriittisesti suunniteltuihin namibialaisten ja tansanialaisten opintomatkoihin Suomeen. Vierailuita pelättiin tulevan lähinnä lomailua ja hyötyjen jäävän vähäisiksi. Opintomatkat onnistuttiin kuitenkin saamaan osaksi hanketta, ja siten kuuden vuoden aikana useat namibialaiset ja tansanialaiset tutustuivat suomalaiseen kirjastolaitokseen.

Näin Namibiassa näiden vierailujen suuren vaikutuksen. Ne avasivat käsityksen kirjastosta instituutiona, joka mukautuu ympäröivän yhteisön tarpeiden mukaan. Myös suomalaisten kirjastonhoitajien innostus, oman työn arvostus ja omistautuminen työlleen teki vierailijoihin suuren vaikutuksen. Jähmettynyt kirjastokäsitys muuttui tavalla, joka voi tapahtua vain käytännön kokemusten kautta. Ei siis itse asiassa otettu malleja tiettyihin toimintoihin tai palveluihin, vaan tuloksena oli syvä asennemuutos. Eikö Suomessakin yleisten kirjastojen verkon alkukehitys nojannut Helle Kannilan vierailuun USA:ssa, jossa hän tutustui jo toimivaan kirjastoverkkoon ja yleisen kir-

jaston toimintamalleihin?

Näin vastaavan positiivisen vaikutuksen yliopiston kirjaston kansainvälisten henkilöstövierailuiden jälkeen. Ennen tuloani kirjastolla oli ollut yhteistyöprojekti Helsingin ja Tampereen yliopiston kirjastojen kanssa. Siihen kuuluivat noin kuukauden vierailut Suomen kirjastoihin. Näiden vierailujen vaikutus näkyi selvästi niihin osallistuneiden avoimuutena muutoskeskusteluissa ja aktiivisena osallistumisena uudistuksiin. Yhteistyöprojekti tuotti myös konkreettisen tuloksena kirjana julkaistun artikkelisarjan UNAMin kirjaston palveluista ja toiminnoista (Empowering, 2012). Tarkoituksena oli tuoda tutkimus ja julkaisutoiminta osaksi yliopiston kirjaston henkilöstön työtä. Itse koin vaikutuksen myös yllättävästi akateemisten yksiköiden herkistymisenä kuuntelemaan kirjastoa, kun yliopistoyhteisössä kuultiin kirjaston henki-

löstön tuottamasta kirjasta.

Minun aikani UNAMin ja Cardiffin yliopiston yhteistyöohjelmaan kuului myös yliopiston eri ammattiryhmien kahdesta kuuteen viikon intensiivisiä tutustumisjaksoja Cardiffin yliopiston toimintamalleihin. Vierailut toteutettiin British Councilin korkeakouluvaihto-ohjelman puitteissa. Ne kuusi kirjastotyöntekijää, jotka suositusteni tukemana tänä ajanjaksona osallistuivat Cardiffin yliopiston kirjaston tiiviiseen vierailuohjelmaan, palasivat täynnä intoa asiakkaiden tarpeiden mukaan toimivasta ja muuttuvasta kirjastosta. He toivat mukanaan uuden arvoperusteen asiakaslähtöisestä kirjastopalvelusta. Kuten yleisten kirjastojen vierailujen jälkeen, vaikutukset näkyivät avoimuutena keskustella uudistuksista, herkkyytenä kuunnella asiakkaita ja kokeiluina ja toteutuksina uusista toiminnoista ja palveluista. Olen täysin vakuuttunut kansainvälisen vaihdon positiivisista vaikutuksista työyhteisöön ja palvelujen ja toimintamuotojen kehittämiseen.

Namibiasta oli tullut toinen kotini

Namibiasta oli tullut toinen kotimaani. Tunsin kuuluvani sinne. Elin maan todellisuudessa työn ja ihmissuhteiden kautta sekä seuraamalla päivän tapahtumia sanomalehdistä, netistä ja radiosta. Namibiassa kirjoitetaan paljon elämäkertoja ja niiden lukeminen toi hienon lisän historian ja sosiaalisen todellisu-

Tietopalvelualan yhteistyötä. Olin mukana "National Information Workers Association of Namibia" -työryhmässä, joka suunnitteli ja toteutti vuonna 2021 Windhoekissa pidetyn Afrikan maiden tietopalvelualan SCECSAL konferenssin. Kuva: Ritva Niskalan kotialbumi.

den tuntemiseen. Arkielämän tilanteissa järkytyin, kuinka paljon valtiolliseen rakenteelliseen syrjintään perustuvan apartheidin käsittämätön historia edelleen vaikutti yhteiskunnassa. Syrjintä kyti pinnan alla osin nuorenkin sukupolven sosiaalisissa suhteissa ja pinttyneissä käsityksissä. Omissa sosiaalisissa ympyröissäni se ei kuitenkaan tuntunut.

En tule unohtamaan Namibian dynaamisia kirjastosektorin johtajia ja työtovereita niin kirjastossa kuin yliopistoyhteisössä, joiden tiimeissä tein työtä näinä vuosina. Oli hienoa kuulua tuohon verkostoon ja tehdä yhdessä työtä tällä kiinnostavalla alalla.

Työn kautta kehittyi myös ystävyys-suhteita. Näin ja koin, miten Namibian yhteisöllisessä kulttuurissa ystävyys itse asiassa voi johtaa siihen, että tulee kohdelluksi perheenjäsenenä. Perheksitys on laaja, suvun lisäksi perheeseen kuulumista voidaan soveltaa myös muiden läheisiin ihmisiin. Perhe ei välttämättä ole sukulaisuutta, se voi olla myös yhteisiin arvoihin ja kokemuksiin perustuvaa yhteenkuuluvaisuutta. Koin itse sen Ellen Namhilan, hänen miehensä Werner Hillebrechtin ja heidän lastensa perheessä. He olivat ja ovat edelleen minun Suomen perheeni lisäksi toinen perheeni. Vietin joulut ja monet riemukkaat illanistujaiset heidän luonaan, osallistuin mielenkiintoisiin keskusteluihin ja sosiaalisiin tilaisuuksiin. Namibialaisissa häissä morsiuspari ompeluttaa suvun naisille yhtenäiset mekot ja miehille paidat –

Työtovereita UNAMin kirjastossa: Jakobina Mwiiyale, asiakaspalveluosaston osastonjohtaja ja Anna Leonard, kirjaston ensimmäinen tutkijatuen tietoaasiantuntija.

Kuva: Ritva Niskalan kotialbumi.

olin iloisen yllättynyt, kun tällä eleellä tunsin olevani osa myös muiden ystävien perhettä.

Samoin kuin Mosambikissa myös luonto ja ilmasto tuntuivat omilta. Mieli lepäsi savannimaisemassa pitkällä ajomatkoilla Windhoekista Pohjois-Namibiaan. Lähes vuoden jokaisena päivänä paistava aurinko sopi minulle – talviväsymystä en enää kokenut. Kuumuus on tietysti ajoittain todella paahtavaa, mutta elimistö tottuu ja onneksi työpaikoillani oli hyvä ilmasto. Toimistolle saattoi paeta viilentymään.

Yllätyksekseni aloin myös tuntea suurta iloa vierailuista luonnonpuistoissa – olen nimittäin varsin kaupunkilainen luonteeltani. Vapaana luonnossa kulkevat kirahvit, seeprat ja elefantit, siinä on jotain ihmeellistä.

Nautin myös eri puolilla maata ihanista lomahotelleista ja luonnosta, aina etelän kuivasta ja kauniista Namibin autiomaasta pohjoisen rehevän Zambezi-joen varren upeisiin maisemiin.

Olin iloinen siitä, miten alkuvuosisien työ Namibian Opetusministeriön kirjasto- ja arkisto-osastolla oli vienyt kirjastovierailujen takia tutustumaan kyliin ja kaupunkeihin ja ystävyyssuhteet vierailuille pohjois- ja itä-Namibian omavaraismaataloudella elävälle maaseudulle – realistiseen ja tulotason perustella epätasaisesti jakautuneisiin todellisuuksiin. Tunsin ainakin jollain tasolla sen todellisuuden missä elin ja mistä yliopiston opiskelijat ja työtö- verit tulivat.

Työ Namibian yliopiston akatee-

missä yhteisössä oli kiinnostava ja haastava vaatien jatkuvaa uuden oppimista muuttuvassa yliopistomaailmassa, kehittyvän teknologian oppimis-, julkaisu- ja tutkimusympäristössä. Merkityksellisyys koki käytännössä nähdessään kirjaston tilojen ja palvelujen kehittymisen vaikutuksen oppimisympäristöjen paranemisena ja positiivisena palautteena opiskelijoilta, tutkijoilta ja muilta yliopistoyhteisön työtovereilta.

Myöhemmin julkaistavassa artikkelissa Niskala muistelee vuosia 2001–2012, jolloin hän toimi muun muassa Namibian valtakunnallisen kirjastoverkon ja neljän ensimmäisen maakuntakirjaston suunnittelu- ja hallintotehtävissä. 🖋

Kirjallisuutta

Empowering People: Collaboration between Finnish and Namibian University Libraries. (2012). Ed. IIVONEN, MIRJA & HELMINEN, PÄIVI & NDINOSHIHO, JOSEPH & SISÄTTÖ, OUTI. Tampere University Press.

NISKALA, R., GORASES, J., IILONGA, S., IIPINGE, H., LEONARD, A., MUMANYI, BRAVISMORE, MWIYALE, J., NGANDU, K., & NGULA, A. (2018). University of Namibia Library self-review report. Unpublished report.

NISKALA, R. & LEONARD, A. (2021). Does Quality Assessment Matter in an Academic Library? A Case Study of the University of Namibia Library. In Proceedings of the 24th Standing Conference of Eastern, Central and Southern African Library and Information Associations, Windhoek, 8-12.02.2021 (302-321).
https://www.scecsal.org/publications/papers2021/scecsal_xxiv_book.pdf

PETERS, J. et al. (2018). Review of the UNAM Library Service 23 – 29 September 2018. Windhoek, CEQUEM, University of Namibia. Unpublished report.

Republic of Namibia (1992). University of Namibia Act of 1992 (Act 18 of 1992). <https://www.lac.org.na/laws/annoSTAT/University%20of%20Namibia%20Act%2018%20of%201992.pdf>

Kirjoittaja

RITVA NISKALA
rniskala@gmail.com

Matias Frosterus ja Marja-Liisa Seppälä

LINKITETTY DATA ON KIRJASTOJEN SUOLA

Linkitetty data muuttaa kirjastotiedon yhä herkullisemmaksi, myös kirjastomaailman ulkopuolisesta näkökulmasta. Samalla se tarkoittaa muutoksia kuvailijan toimenkuvaan ja uusia haasteita, jotka kehityksessä on huomioitava.

Linkitetty data tarkoittaa dataa, jossa asioihin viitataan toiminnallisilla tunnisteilla. Tässä yhteydessä sana ”asia” käsittää sekä tyypilliset tunnistettavat kohteet, kuten henkilöt, paikat, julkaisut jne., että näiden väliset suhteet. Eli jos kuvailun kohteena on Signum-artikkeli ja sen kirjoittaja, yksilöivät tunnisteet tarvitaan artikkelille, kirjoittajalle ja näiden väliselle ”tekijä”-suhteelle.

Toiminnallisuus puolestaan tarkoittaa, että tunniste toimii verkko-osoitteena, jota seuraamalla löytää tunnisteeseen liittyvää metatietoa. Metatiedon pitäisi myös olla koneluettavassa muodossa, jolloin se sisältää sääntöjä sille, minkälaisia päätelmiä kone saa metatiedon perusteella muodostaa.

Linkitetyn datan hyödyllisyys syntyy, kun linkeistä muodostuu laaja verkko, jossa tietoa voidaan uudelleenkäyttää. Kun henkilöön viitataan samalla tunnisteella päästään aina samoihin metatietoihin käsiksi ja varmistetaan, etteivät samannimiset toimijat sekoitu toisiinsa. Kun metatietoja rikastetaan, ne rikastuvat kaikissa yhteyksissä, missä tunnistetta on käytetty. Käytännössä tämä mahdollistaa uusia

näkökulmia hakuun, kun aihetta on mahdollista lähestyä periaatteessa mistä päin linkitetyn datan verkkoa tahansa.

Kuvailija yhteyksien kutojana

Kuvailijalle linkitetty data tarkoittaa ohjaavampaa roolia kuvailuprosessissa. Automaation ja tekoälyn voi antaa tehdä tylsät työt, esimerkiksi tietojen jäljentämisen aineistosta. Kuvailija voi keskittyä analysointia vaativiin osa-alueisiin.

Kuvailu lähtee aina aineiston analysoimisesta ja vertaamisesta metatietojen mallinnukseen. Linkitetyn datan tietomalli pyrkii olemaan rakenteeltaan niin joustavasti laajennettava, että se nielee myös aineiston uudet variaatiot. Kirjastomainen (julkaistu) aineisto kannattaa kuitenkin lähtökohtaisesti kuvailla kirjastojen tietomalleilla ja vastaavasti arkistomainen ja museomainen aineisto näiden omilla tietomalleilla näkökulmien eroavuuksien vuoksi.

Kansainväliset kuvailusäännöt ohjaavat kuvailijaa valitsemaan kuvailuun sellaisia tietoja, jotka ovat hyödyllisiä tiedonhakijan kannalta. Tietojen merkitsemistä ohjaavat kuvailusääntöjen lisäksi standardit ja sanastot. Aineiston metatiedot tallennetaan useimmi-

ten kansalliseen tietokantaan yhteiseen käyttöön, ja aineiston metatietoihin linkitetään muissa kansallisissa tietokannoissa olevia tietoja tekijöistä, paikoista ja aiheista. Näin metatiedot ripustetaan osaksi metatietojen kansallista ja kansainvälistä verkostoa, mikä antaa tukea tiedonhakuun.

Laajempi näkökulma linkitettyyn dataan

Linkitetty data yhdistelee tietoa eri lähteistä suuremmaksi kokonaisuudeksi. Jos linkkejä seurataan automaattisesti, nousee tiedon luotettavuuden merkitys yhä tärkeämmäksi. Käytännössä luotettavuutta lienee helpoin huomioida provenienssin alkuperämerkintöjen kautta. Tarvitaan käytäntöjä ja sääntöjä siitä, miten tiedon alkuperä merkitään ja miten se huomioidaan, kun tietoa laajennetaan linkeillä. Tärkeää on myös, että linkkejä ei tehdä harkitsemattomasti ja että datan konteksti säilyy eikä sitä käydetä virheellisesti väärissä yhteyksissä. Läpinäkyvyys loppukäyttäjän suuntaan nousee sitä tärkeämmäksi mitä älykkäämmin kone hakuja tulkitsee ja parantaa.

Kun tiedon uudelleenkäyttöarvo nousee, käy myös järkeen laajentaa yhteistyötä kuvailussa. Digime-yhteistyön kautta kulttuuriperintöaineistojen kuvailua mietitään soveltuvien osin yhä enemmän yhteisesti, mutta yhteistyös-

Tarvitaan käytäntöjä ja sääntöjä siitä, miten tiedon alkuperä merkitään ja miten se huomioidaan, kun tietoa laajennetaan linkeillä.

sä on varmasti vielä tiivistämisen varaa. Edellä mainitut henkilöt, yhteisöt, paikat ja asiasanat ovat paljolti yhteisiä kirjastoille, arkistoille ja museoille, ja näiden yhteistuotanto ja -käyttö tehostaa kuvailua ja mahdollistaa paremmat haut tiedonhakijoille.

Linkitetty data tarjoaa toki myös uusia haasteita. Avautuvien mahdollisuuksien hyödyntäminen edellyttää järjestelmäkehitystä ja yhteistä sopimista. Kun hajallaan oleva data integroituu vahvemmin yhteen, nousee uudeksi haasteeksi myös linkkien ajan tasalla pitäminen. Pysyvät tunnisteet, joiden kautta tietoa löytyy, vaikka tiedon säilytyspaikkaa vaihdetaan, auttavat joiltain osin, mutta loppuviimein linkitetty data tarkoittaa kasvavaa vastuuta omasta datasta. Kolikon toinen puoli toki on, että linkitetty data on mahdollisuus nostaa kirjastodatan kiinnostavuutta kirjastomaailman ulkopuolelle.

Kun data on helpommin hyödynnettävissä ja linkittyy laajemmin, voi laadukas ja neutraalista näkökulmasta tuotettu metatietomme kasvattaa kirjastojen roolia suomalaisessa data-taloudessa. ❖

Kirjoittajat

MATIAS FROSTERUS
Kansalliskirjasto
matias.frosterus@helsinki.fi

MARJA-LIISA SEPPÄLÄ
Kansalliskirjasto
marja-liisa.seppala@helsinki.fi

Juha Hakala

STANDARDEISTA JA NIIDEN LAATIMISESTA

OSA 2: STANDARDISOINNIN HAASTEITA

”Paras tapa ratkaista standardien aiheuttamia ongelmia on uuden standardin kehittäminen.” Standardisointiurani aikana olen kuullut tämän vitsin eri variaatioina aika monta kertaa. Mutta harvemmin vitsin kertoja on jatkanut miettimällä syitä toistensa kanssa kilpailevien standardien kehittämiseen tai standardien vanhenemiseen.

Tässä artikkelissa kuvaan erilaisia standardisointiin liittyviä ongelmia. Kuvaamani ongelmat perustuvat omiin käytännön kokemuksiini standardisoinnista sekä standardien soveltamisesta.

Standardien vanheneminen

Tekniikan kehittyessä ja toimintamenetelmien muuttuessa standardit voivat

vanhentua käyttökelvottomiksi nopeasti. Vuonna 1993 julkaistu ISO:n kaukopalvelustandardi [ISO 10160](#) on esimerkki tästä. Se soveltaa Webiä ja HTML:ää edeltäneitä tekniikoita, ja sen malli kaukopalveluprosessista perustuu suurten tieteellisten kirjastojen 80-luvulla soveltamiin käytänteisiin. Tekniikan ja kaukopalvelutoimintojen kehittyessä standardi ei enää palvellut

SFS:n julkaisema Tieto- ja dokumentointisanasto on saatavilla painettuna sekä yhdellä koneella käytettävänä PDF-tiedostona. Kuva: SFS.

Raskas valmisteluprosessi ei takaa mitään. Työryhmä voi olla sisäisesti erimielinen ja kuluttaa aikaa riitelyyn. Subtanssia tai standardisointia koskevan asiantuntemuksen puute voivat myös haitata työskentelyä.

tarkoitustaan. Vuonna 2014 ilmestynyt uusi ISO [18626 ILL Transactions](#) -kaukopalvelustandardi on teknisesti ja toiminnallisesti moderni, mutta siksi se ei ole alaspäin yhteensopiva edeltäjänsä kanssa.

Suurilla standardisointijärjestöillä kuten ISOlla on prosessi standardien ajantasaisuuden tarkistamiseksi ja vanhentuneiden standardien uudistamiseksi. Mutta ISOlla - kuten muillakaan standardisointijärjestöillä - ei ole resursseja uudistaa standardeja itse. ISO 18626 kehitettiin Tanskan aloitteesta ja Tanskassa tehdyn ansiokkaan pohjatyön varassa. Ilman Tanskan panostusta meillä olisi edelleen vain vanhentunut ISO 10160.

Pieniltä standardisointijärjestöiltä voi puuttua sekä prosessi että resurssit uudistustyöhön. Esimerkiksi vuonna 2002 julkaistun [OAI-PMH-standardin](#) uudistaminen on mahdollista vain jos Open Archives Initiative antaa siihen luvan, tai huolehtii modernisoinnista itse. Tätä kirjoitettaessa molemmat vaihtoehdot vaikuttavat epätodennäköisiltä, koska

Open Archives Initiativen näkökulmasta OAI-PMH on korvattu [ResourceSync](#)-standardilla, eikä vanhemman standardin päivittäminen sen vuoksi ole tarpeen. Valitettavasti suurin osa sovelluksista tukee edelleen vain OAI-PMH:ta.

Standardisointiprosessien ongelmat

Eri standardisointijärjestöjen määrittelytavat poikkeavat merkittävästi toisistaan. Valitettavasti kukaan ei ole löytänyt viisasten kiveä, joka takaisi standardien laadukkuuden. Esimerkiksi asiantuntijoiden puute voi romuttaa prosessin kuin prosessin. Standardisointityö on lähes jokaiselle siihen osallistuvalla sivutoimista, ja muut kiireet voivat ajaa sen ohi. Toki kyse ei ole yleensä asiantuntijoiden omista valinnoista vaan heidän taustaorganisaatioidensa prioriteeteista.

KAM-sektorin kannalta tärkeässä ISO TC 46:ssa kirjastojen aktiivisuus on viimeisen 20 vuoden aikana vähentynyt pikkuhiljaa. Kauempaa tarkasteltuna kaikki näyttää olevan OK, koska komitean äänestysvaltaisten P-jäsenien määrä on säilynyt jotakuinkin samana. Mutta monet aiemmin aktiiviset kirjastot ovat jättäytyneet sivustakatsojiksi, ja niiden osallistuminen työryhmiin ja kunnan palautteen antaminen standardiluonnoksiin ovat vähentyneet. Kirjastojen passiivisuuden myötä on kirja-alan rooli TC 46:ssa korostunut. Tämä ei olisi ongelma, jos kirjastoilla ja kirja-alalla olisi aina samat intressit,

mutta tästä ei ole takeita.

Useita äänestyksiä ja standardiver-
sioita edellyttävällä prosessilla pyritään
varmistamaan lopputuloksen laatu.
Raskas valmisteluprosessi ei kuiten-
kaan takaa mitään. Työryhmä voi olla
sisäisesti erimielinen ja kuluttaa aikaa
riitelyyn. Substanssia tai standardisoin-
tia koskevan asiantuntemuksen puute
voivat myös haitata työskentelyä. Hy-
vä palaute voi olla huonon standar-
diluoennoksen pelastusrenkas, mutta
työryhmät saavat nykyään komment-
teja aiempaa vähemmän.

Standardisointiprosessin oletettu
monimutkaisuus voi ohjata standardi-
en kehittäjät ISOsta vähemmän vaa-
tivien järjestöjen syliin. Esimerkiksi
[SRU eli searchRetrieve](#) standardisoitiin
[OASIS Open](#) -organisaatiossa, koska
Kongressin kirjaston asiantuntija pi-
ti ISO-prosessia tiedonhakustandardi
[ISO 23950](#):n standardisoinnista saa-
miensa kokemusten perusteella liian
raskaana.

ISO-standardisointia voi hankaloit-
taa ISON jakautuminen teknisiin ko-
miteoihin, joka heijastuu myös SFS:n
toimintaan. Periaatteessa teknisten ko-
miteoiden mandaatit ovat selkeitä. TC
46 Information and documentation
vastaa KAM-sektorin ja kirja-alan
standardeista, ja TC 20:n mandaatti
on Aircraft and space vehicles. Mutta
kumpi näistä, jos kumpikaan, vastaa
digitaalisen pitkäaikaissäilytyksen stan-
dardeista? Oikea vastaus: molemmat,
mutta alan keskeisimmän standardin
eli Pitkäaikaissäilytyksen viitemallin on

laatinut TC 20/SC 13, Space data and
information transfer systems. Kun se
haluttiin suomentaa, Tietohuolto-stand-
ardisointiryhmän piti saada siihen
lupa TC 20:n standardeista Suomessa
vastaavalta toimialayhteisöltä.

“Not invented here”

Mualla kehitettyjen standar-
dien sivuuttamiseen voi olla
monia syitä. Viattomimmil-
laan kyse on tietämättömyydestä: Uusi
standardi kehitetään, koska jo olemassa
olevaa ratkaisua ei tunneta. Tästä syystä
Alankomaissa luotiin 1960-luvun lo-
pulla kansallinen luettelointiformaatti
samaa aikaan MARCin kanssa. Tämä
Books in print -luetteloa varten kehi-
tetty formaatti otettiin väliaikaisratkai-
suna käyttöön, koska luettelointiin ja
painetun luettelon tuottamiseen tarvit-
tavat ohjelmistot oli jo kehitetty. Vielä
50 vuotta myöhemmin tämä formaatti
on edelleen käytössä.

Jo olemassa oleva standardi voidaan
yrittää ohittaa myös tietoisesti. Muu-
tammat eurooppalaiset pitkäaikaissäily-
tyksen asiantuntijat CEN/TC 468:ssa
ovat arvostelleet Kongressin kirjastolle
kehitettyä Metadata Encoding & Tran-
smission Standard ([METS](#)) -määrittys-
tä. Väitetään, että de facto -standardina
se ei ole riittävän uskottava, ja että kir-
jastojen standardina se ei sovellu muille
organisaatioille. Uskottavuutta voi-
daan lisätä ISO-standardisoinnilla, ja
Suomessa standardia sovelletaan myös
arkistoissa ja museoissa. CEN on itse
laatinut jo lakkautetussa TC 457:ssa

METS-sovellusprofiilin elävän kuvan tallentamiseen. Mutta tätä kirjoitettaessa on auki, kelpaako METS TC 468:lle vai käynnistääkö se kilpailevan standardin kehittämisen.

Omien "standardien" kehittäjät

Useimpien toimijoiden kannattaa noudattaa standardeja, mutta vaikutusvaltaiset tahot kuten suuryritykset voivat luoda omat teollisuusstandardinsa. Tavoite on sitoa kuluttajia yrityksen tuotteisiin. Tyypillisiä esimerkkejä tästä ovat Amazon ja Apple. Ne ovat muun muassa tehneet

e-kirjojen EPUB-standardiin dokumentoitomia muutoksia, joiden takia niiltä ostettuja e-kirjoja voi lukea vain niiden omilla laitteilla. Molemmat yritykset tarjoavat sovelluksen, jolla EPUB-kirjat voidaan muuntaa niiden omiin

e-kirjaformaatteihin, mutta migraatio toiseen suuntaan on sekä teknisesti että juridisesti mahdoton.

Yritysten omaa etua ajavat teollisuusstandardit ovat eri asia kuin kansalliset tai kotoistetut standardit. Vaikka standardisointi on lähtökohteisesti kansainvälistä, kansalliset lisäykset ja muutokset ovat toisinaan perusteltuja. Hyvä esimerkki tästä SFS-EN 13710 European Ordering Rules. Tähän suomalaiseen versioon eurooppalaisten merkistöjen aakkos-

tusstandardista sisältyy Liite H, jossa määritellään kansalliset poikkeukset kuten skandinaavisten merkkien suomalaisittain katsoen oikeat paikat. Eikä Suomi ole ainoa maa joka tarvitsee aakkostukseen kansallisia poikkeuksia; esimerkiksi Virossa z-kirjain sijoittuu s- ja t-kirjaimien väliin, ja ü on aakkosten viimeinen kirjain.

Valistuneet (?) itsevaltiaat

Standardisointi on normaalisti ryhmätyötä, jonka lopputulos ei ole yhden henkilön saneltavissa. Mutta riittävän vaikutusvaltainen tai karismaattinen henkilö voi yrittää hallita ryhmää. Silloin standardiluonnoksessa voi näkyä liiaksi yhden ihmisen kädenjälki. Mieliopiojohtaja voi pyrkiä myös standardisointialoitteen torppaamiseen jo ideatasolla. Toimijoiden ISNI-tunnistestandardin laadinta olisi voinut käynnistyä jo vuosia aiemmin, ellei Kongressin kirjaston edustaja olisi suhtautunut hankkeeseen kielteisesti. Perusteluna oli tunnisteiden edellyttämän globaalin tietokannan rakentamisen vaikeus.

Todella vaikutusvaltainen henkilö voi perustaa oman standardisointijärjestön, ja varmistaa näin sen, että standardit ovat juuri sellaisia kuin hän haluaa. Alla kaksi esimerkkiä näistä itsevaltiaista.

Robert Kahn ja DONA Foundation

Internetin Transmission Control Protocol (TCP) -protokollan kehittäjänä

Riittävän vaikutusvaltainen tai karismaattinen henkilö voi yrittää hallita ryhmää. Silloin standardiluonnoksessa voi näkyä liiaksi yhden ihmisen kädenjälki.

[Robert Kahn](#) on yksi verkon ”isistä”. 1992 Kahnin johtama Corporation for National Research Initiatives ([CNRI](#)) sai rahoituksen viisivuotiselle hankkeelle, jossa tuli kehittää Internetiin digitaalisten aineistojen hallinnointijärjestelmä. Projekti julkisti 1994 The Handle Systemin, joka on Handle- ja DOI-tunnisteiden tekninen perusta.

The Handle Systemin vanha yleiskuvaus ([RFC 3650](#)) ja sitä tukevat tekniset määrittelyt [RFC 3651](#) ja [RFC 3652](#) ovat IETF:n Informational-kategorian RFC-julkaisuja, eivät Internet-standardeja. Handle oli IETF:lle vaikea pala, koska The Handle System on vaihtoehtoinen ratkaisu Internetin nimipalvelulle. Handle- ja DOI-tunnuksien (pysyvä ja muuttumaton) etuliitteen korvaa domain-nimen resolverin osoitteena. Riippumattomuus Yhdysvaltojen hallinnoimasta Domain Name System -järjestelmästä selittänee osaltaan sitä, miksi Kiina on Handle-tunnisteen aktiivisin käyttäjä.

IETF-standardisoinnin haasteellisuuden seurauksena Kahn perusti oman standardisointijärjestön. The DONA Foundation on uudistanut Handle-standardeit julkaisemalla Digital Object Interface Protocol (DOIP, versio 2 vuonna 2018) -standardin ja Digital Object Identifier Resolution Protocol (DO-IRP) -määrittelyksen vuonna 2022.

Ulkopuolisilla ei ole mahdollisuutta kommentoida The DONA Foundationin valmisteilla olevia eikä julkaistuja standardeja. Tässä suhteessa Handle

ja DOI eivät ole avoimia järjestelmiä. **Tim Berners-Lee ja IETF**

Toisin kuin Robert Kahn, [Tim Berners-Lee](#) on superjulkkis. Ja jos Kahnin tavoitteena oli luoda digitaalisten aineistojen jakelujärjestelmä välttämättä Internetin nimipalvelun käyttö, Berners-Leen verivihollisia ovat pysyvät tunnisteet.

Robert Kahnin tavoin Berners-Lee teki standardisointityötä aluksi IETF:ssä, mutta perusti sitten W3C-standardisointijärjestön. Se on tehnyt paljon hyvää työtä esimerkiksi saavutettavuuteen liittyen, ja se vastaa nykyään myös esimerkiksi EPUB-standardista. Mutta Berners-Lee on käyttänyt suurta vaikutusvaltaansa myös vähemmän rakentavasti.

IETF kehitti URN- ja URL-standardeit jo 1990-luvulla. Alku tälle työlle oli URN-tunnuksen toiminnallisten vaatimuksien määrittely [RFC 1737](#):ssä vuonna 1994.

Osa näistä vaatimuksista, kuten tunnuksen ainutkertaisuus ja pysyvyys, ovat samoja kuin perinteisillä tunnistejärjestelmillä. Mutta URN-tunnuksien pitää olla myös yhteensopivia perinteisten tunnuksien kuten ISBN:n kanssa. Kirjan URN-tunnuksen on siis perustuttava sen ISBN-tunnukseen, ja kausijulkaisun URN-tunnuksen pohjan on oltava julkaisun ISSN. Lisäksi mikäään tekninen tai muu tunnistejärjestelmän ulkopuolinen syy ei saa ohjata tunnusjakelua. Jos objekti asetetaan verkkoon saataville, se ei siis automaattisesti saa URN-tunnusta. Pysyvän tun-

Kukaan ei tietävästi ole laskenut CSC:n LUMI-supertietokoneen rakentamiseen ja käyttöön tarvittavien standardien määrää, mutta niitä on vähintään tuhansia.

Kuva: Juha Hakala.

nuksen antamisesta objekteille pitää voida päättää riippumatta siitä, onko objektit julkaistu verkossa tai ei.

URN-tunnukset ja URL-osoitteet yhdistettiin vuonna 2005 Uniform Resource Identifier (URI): Generic Syntax -standardilla (RFC 3986). Tätä operaatiota arvioidessa on hyvä pitää mielessä Mark Biden toteamus (Bide, s. 13):

Every standard has an unspoken "point of view", a set of usually undocumented assumptions that informs its specification. Any organisation implementing the standard had better be clear that it shares that point of view.

RFC 3986:n "point of view" on:

1. Pysyvien tunnisteiden (ARK, DOI, Handle ja URN) edellyttämä resoluutio tunnuksesta objektin URL-osoitteeseen on ylimääräinen askel, jota tulee välttää.
2. Jako pysyviin tunnuksiin ja URL (Uniform Resource Location) -osoitteisiin on turha, koska resurssin URL ei HTTP-protokollan salliman uudelleenohjauksen ansiosta ole vain sijainti, vaan sitä voidaan pitää myös objektin tunnuksena.

Nämä väittämät eivät välttämättä ole väärää, mutta ei niitä voi myöskään todistaa oikeaksi. Mutta linkitetyn datan tunnisteisiin vaikutus on ollut konkreettinen ja järeä.

Eräs hyvän standardin ominaisuuksista on yksiselitteisyys. RFC 3986 ei määrittele milloin sijainti on vain sijainti, vaan mikä tahansa URI-osoite

voi olla myös URI-tunnus, kunhan se on alun perin sellaiseksi tarkoitettu (RFC 3986, s. 7):

An individual scheme does not have to be classified as being just one of "name" or "locator". Instances of URIs from any given scheme may have the characteristics of names or locators or both, often depending on the persistence and care in the assignment of identifiers by the naming authority, rather than on any quality of the scheme.

Tunnukseksi kelpaavien URI-osoitteiden määrää olisi RFC 3986:ssa voitu rajata toiminnallisilla vaatimuksilla, kuten ainutkertaisuudella. Mutta URI-tunnuksilla ei niitä ole, sillä vaikka URN-tunnuksen vaatimukset määritellyt RFC 1737 mainitaan URI-standardin lähdeluettelossa, tekstissä siihen ei viitata. URI-tunnukseksi kelpaa siis myös sellainen e-kirjan URI-osoite, joka ei perustu kirjan ISBN-tunnukseen.

URN- ja URL-määrittelyt sekä RFC 1737 olivat toimiva kokonaisuus. Sekä ihmiset että koneet pystyivät erottamaan tunnuksia ja sijainnit toisistaan, ja tunnuksille oli toiminnalliset vaatimukset, jotka niiden tuli täyttää. On vaikea ymmärtää, miksi nämä standardit korvattiin RFC 3986:lla, joka on myös perinteisten tunnistestandardien kannalta ongelmallinen ratkaisu. Uskottavin kuulemani selitys on se, että jos standardin olisi laatinut kuka tahansa muu kuin Tim Berners-Lee, sitä ei olisi hyväksytty.

Maksullisuuden ongelmat

Hyväkin standardi voi jäädä käyttämättä, jos asiakkailla ei ole varaa tai halua ostaa sitä, tai jos se on tarjolla vain epätarkoituksenmukaisessa muodossa. Standardien maksuttomuus edistää kiistatta niiden käyttöä. Internet toteutettiin [IETF:n kehittämien standardien varaan](#) eikä ISO:n ja ITU:n maksullisiin [OSI-määrittelyksiin](#) nojautuen, vaikka näillä oli takanaan EU:n tuki.

Tieto- ja dokumentointisanaston suomennos SFS-ISO 5127:2022 maksaa noin 180 euroa. Tällä hinnalla saa joko painetun kirjan tai sen yhdelle koneelle rajatun PDF-version. Kumpikaan vaihtoehto ei tydytä koneluettaviin ja -ymmärrettäviin sanastoihin tottunutta käyttäjää. Pelkästään perinteisenä julkaisuna mikä tahansa sanastostandardi jää sivuraiteelle.

ISO:n ja IEC:n [SMART-ohjelma](#) tähtää siihen, että niiden standardit voitaisiin julkaista myös koneluettavassa ja -ymmärrettävässä muodossa. Tällöin esimerkiksi sanastostandardit voitaisiin asettaa tarjolle SKOS-muodossa. Teknisesti tämä ei ole erityisen haasteellista, mutta SMART-standardien maksullisuuteen liittyvät ratkaisut ovat edelleen auki. ISO:lla on jo muutamia tietokantoina ylläpidettäviä maksuttomia koodistostandardeja (ISO 3166 maakoodit, ISO 639 kielikoodit ja ISO 4217 valuuttakoodit), mutta muista ISO-standardeista poiketen nämä standardit ovat maksuttomia.

SFS-ISO -standardien osalta mak-

Hyväkin standardi voi jäädä käyttämättä, jos asiakkailla ei ole varaa tai halua ostaa sitä, tai jos se on tarjolla vain epätarkoituksenmukaisessa muodossa.

sullisuudesta voidaan onneksi päättää Suomessa. Kansalliskirjasto ja SFS neuvottelevat tätä kirjoitettaessa lisenssistä, jonka nojalla SFS-ISO 5127 saataisiin FINTO:on jatkuvasti ylläpidettäväksi ja rajoituksetta käytettäväksi.

Useimpien standardien kannalta keskeinen ongelma ei kuitenkaan ole epätarkoituksenmukainen julkaisumuoto, vaan ylipäätään maksullisuus. Se haittaa myös standardien laadintaa: monet asiantuntijat eivät halua tehdä ilmaiseksi työtä standardisointijärjestöille, jotka vaativat maksua julkaisuistaan. Toisaalta ISO voi olla vastahakoinen julkaisemaan edes Fast track -menettelyn kautta ISO-standardina sellaista teknistä määrittystä, joka on jo maksutta tarjolla muuta kautta.

Maksullisuus on perinteisten, organisaatioiltaan raskaiden standardisointijärjestöjen kuten ISON ja SFS:n ongelma. Niiden olisi vaikeaa tai mahdotonta kattaa kulunsa jäsenmaksuin ja lahjoitusvaroin. IETF, W3C ja Unicode Consortium pystyvät tähän, koska ISOon verrattuna niillä on vähän palkattuja työntekijöitä. On vaikeaa nähdä sellaista rahoitusmallia, jonka turvin esimerkiksi ISO voisi tehdä standardinsa maksuttomiksi.

Maailma muuttunut vaikeammin hallittavaksi

Viime vuosikymmeninä on perustettu uusia standardisointijärjestöjä, ja perinteisissä standardisointijärjestöissä on luotu uusia komiteoita ja työryhmiä. Syy tähän kehitykseen lienee maailman muuttuminen monimutkaisemmaksi ja vaikeammin hallittavaksi. Vielä 30 vuotta sitten ei ollut tarvetta pitkäaikaiskäilytyksen standardeihin, koska PAS-järjestelmiä ei ollut vielä kehitetty. Nyt on tarjolla esim. kaksi rajapintastandardia tuotantojärjestelmien ja PAS-järjestelmän rajapinnaksi, ja niissä molemmissa on vielä kehittämisen varaa.

Osallistumiselle ja yhteistyölle tarvetta yhä enemmän

Etukäteen on usein vaikea tietää, otetaanko jokin uusi standardi käyttöön. Siirtymä teoriasta käytäntöön voi olla pitkä; esimerkiksi [IS-NI-standardi](#) tuli Suomessa tuotantoon kymmenen vuotta julkaisemisen jälkeen. Kansalliskirjastolla oli ISNI-työryhmässä kaksi jäsentä, minkä ansiosta standardin sopivuus Suomeen oli varsin hyvä.

ISNI:n kaltaisia mielenkiintoisia standardeja ja teknisiä määrittämiä kehitetään koko ajan lisää. Esimerkiksi National Information Standards Organization ([NISO](#)) on julkaissut monia uusia e-aineistojen hallinnoinnin standardeja. Lokakuussa 2022 se ilmoitti alkavansa laatia projektirahoi-

tuksen turvin suositusta, jossa luodaan [periaatteet pois vedettyjen tieteellisten julkaisujen kuvailulle](#). On mahdollista ja jopa todennäköistä että näitä periaatteita sovelletaan myös Suomessa, joten suosituksen laadintaan olisi hyvä osallistua.

SFS:n Tietohuolto-standardisointiryhmän vastuut rajautuvat TC 46:n ISO-standardeihin sekä ryhmän toimialaan kuuluviin kansallisiin standardeihin. Kansalliskirjastolla on henkilöresursseja myös RDA-kuvailusääntöjen ja MARC 21 -formaattien suomentamiseen ja kehittämiseen. Lisäksi kirjasto on vakinaistanut osaksi perustoimintaansa kansallisen [Kotoisuus-palvelun](#), joka ylläpitää ja kehittää [Unicode-konsortion](#) Common Locale Data Repository ([CLDR](#)) -tietokannan Suomen lokaaleja yhteistyössä konsortion muiden jäsenorganisaatioiden kuten Microsoftin, Applen ja Googlen kanssa.

Mutta riittääkö tämä? Tätä kirjoitettaessa Kansalliskirjastolla ei ole resursseja osallistua [ISO/TC 46/SC 8 Quality - Statistics and performance evaluation](#) -alakomiteassa tehtävään tilasto- ja vaikuttavuusstandardien kehittämiseen. Tehtävää aktiivisesti hoitanut asiantuntija jäi eläkkeelle kesällä 2022, eikä hänelle ole vielä palkattu seuraajaa. Muillakaan suomalaisilla kirjastoilla ei ole ollut mahdollisuutta ottaa tätä tehtävää vastuulleen.

Keskeisten standardisointijärjestöjen ja niiden toimintatapojen tunteminen luo edellytykset niiden toimintaan

osallistumiselle. Mene-
mällä mukaan voimme
kehittää alamme stan-
dardeja, ja kantaa tällä

tavoin kortemme kekon kansainvä-
lisen kirjastoverkon täysivaltaisena jä-
senmaana. Osallistuminen lisää myös
todennäköisyyttä sille, että kehitettä-
vät standardit vastaavat meidän tar-
peitamme.

Tehokas standardeihin vaikuttami-
nen edellyttää substanssiasiantunte-
muksen lisäksi myös organisaatioiden
rajat ylittävää yhteistyötä ja kansain-
välisiä kontakteja. Kansalliskirjaston
tai muun suomalaisen toimijan voisi
olla vaikeaa laatia yksin esitystä vai-
kapa MARC 21 -formaatin muutta-
miseksi, mutta sopivan kansainvälisen
kumppanin kanssa se todistettavasti
onnistuu. Kansalliskirjaston ja kansain-

Työsarkaa riittää esi- merkiksi elektronisten aineistojen pitkäaikais- säilytyksen parissa.

välisen ISSN-keskuk-
sen ehdotus MARC
21 -formaattien
856-kentässä tarjotta-

[vien linkitysmahdollisuuksien kehittä-
miseksi](#) hyväksyttiin MARC Advisory
Committeessa (MAC) kesällä 2022.

Tulevaisuuden kehittämiskohtei-
ta on vaikea ennakoida, mutta siitä
voi olla varma, että työsarkaa riittää
esimerkiksi elektronisten aineistojen
pitkäaikais säilytyksen parissa. Ainoa
arkistokelpoinen julkaisuille tarkoitet-
tu tiedostomuoto on tätä kirjoitettaes-
sa PDF/A eri versioineen. ISO ja IEC
kehittävät parhaillaan EPUB-formaa-
tista pitkäaikais säilytettävää versiota eli
EPUB/A:ta, mutta vastaavia määrittäk-
siä tarvitaan myös muille julkaisufor-
maateille. ❖

Lähteet

BIDE, MARK: Identifier and metadata standards in the publishing industry. [s. l.]. The International Federation of Reproduction Rights Organisations and The International Publishers Association, October 2021. Elektroninen julkaisu, haettavissa: <https://ifro.org/page/article-detail/ifro-and-ipa-launch-a-identifier-and-report-on-metadata-standards-in-the-publishing-industry/> [katsottu 29. 6. 2023]

RFC 3986. BERNERS-LEE, T., FIELDING, R. ja L. MASINTER: Uniform Resource Identifier (URI): Generic Syntax. IETF: [s.l.], January 2005. Elektroninen julkaisu, haettavissa: <https://www.rfc-editor.org/info/rfc3986> [katsottu 28. 6. 2023].

JUHA HAKALA
Kansalliskirjasto
juha.hakala@helsinki.fi

Henri Pitkänen

BOBCATSSS 2023 – OPISKELIJAT JA AMMATTILAISET YHDESSÄ

BOBCATSSS on vuosittain pidettävä eurooppalainen kirjasto- ja informaatioalan konferenssi, joka järjestettiin ensimmäistä kertaa vuonna 1993. Konferenssissa ovat edustettuna kirjastot, arkistot, museot ja tietopalvelut. Järjestäjänä on aina jokin yliopisto ja sen informaatioalan opiskelijat sekä henkilökunta.

Tässä artikkelissa kuvataan kokemuksia Oslossa pidetystä BOBCATSSS 2023 -konferenssista.

BOBCATSSS 2023 -konferenssin teema oli A New Era – *Exploring the Possibilities and Expanding the Boundaries*. Referoin seuraavassa eniten mieleeni jääneitä konferenssin esityksiä.

Laiton pääsy - mitä se merkitsee kirjastoille?

Beatriz Ferreira Coimbran yliopistosta Portugalista tutki Sci-Hubia esityksessään *Implications on the use of sci-hub in academic library services: brief considerations regarding its constraints to academic libraries*. Sci-Hub on tieteellisten artikkeleiden laiton verkkokirjasto. Kyseiseen kirjastoon voi kuka tahansa

ladata tieteellisiä artikkeleita, vaikka ne olisivat maksumuurin takana. Puhutaan niin sanotusta black/ guerrilla open accessista.

Tutkija argumentoi, että tämä ei ole osa open access -liikettä, vaan saattaa jopa vahingoittaa sitä. Mikä on Sci-Hubin kaltaisten ”varjokirjastojen” pitkäaikaisvaikutus tieteellisten kirjastojen palveluille? Tätä tutkija pyrkii selvittämään.

Kirjastot antavat pääsyn aineistoihin, kehittävät ja kuratoivat kokoelmiaan, auttavat viitteidenhallinnassa ja tarjoavat tutkimuksen tuen palveluita. Ferreiran mielestä kirjastojen täytyy luoda strategisia yhteistyösuhteita tutkimukseen liittyvien sidosryhmien kanssa. Kirjastojen täytyy toimia tutkimuksen

teossa kumppaneina. Niiden tulee olla näkyvämpiä tutkimusprosesseissa ja näyttää tärkeytensä tutkimukselle. Kirjastojen pitää pysyä yhdessä vahvana, ettei jokin toinen yhteiskunnallinen toimija vahingoita niiden missiota.

Ferreiran esityksessä mainittiin Priegon (2016) näkemys, jonka mukaan laitton pääsy tutkimukseen johtaa kieroutuneeseen tutkimuskommunikaation ekosysteemiin. Toisaalta varjokirjastoja on ollut jo pitkään ja tutkijat ovat jakaneet artikkeleita sosiaalisissa verkostoissa eri palveluiden kuten ResearchGaten ja sähköpostin kautta. Tämä voidaan nähdä vastatoimena korkeille tilausmaksuille.

Tutkimuksen esittelyn päätteeksi avattiin keskustelu. Monien hämmästykseksi eräs islantilainen kirjastonjohtaja totesi kovaan ääneen: ”Minä käytän Sci-Hubia ja kehotan sekä opastan asiakkaitani käyttämään sitä!”. Niin, entä jos kirjastot eivät enää maksaisikaan tilausmaksuja, vaan kehottaisivat asiakkaitaan käyttämään muita keinoja sisältöön pääsemiseksi? Jäljelle jäänyt budjetti voitaisiin käyttää vaikkapa henkilöstön palkkaamiseen ja tutkimuspalvelujen kehittämiseen.

Tehdaskirjasto kaivoskaupunkiin

Norjan kansalliskirjaston johtaja Aslak Sira Myhre piti keynote-puheen otsikolla Digital library dead ends. Hän kertoi, että kansalliskirjasto perustettiin

Hyvän puhujan tavoin Norjan kansalliskirjaston johtaja Aslak Sira Myhre ei tarvinnut minkäänlaista PowerPoint-esitystä tuekseen.

Kuva: Henri Pitkänen.

Mo i Ranan kaivoskaupunkiin Pohjois-Norjaan vuonna 1989. Kirjastolaiset Oslossa kapinoivat päätöstä! Kansalliskirjasto aloitti ensimmäisenä maailmassa verkkosivujen haravointin vuonna 1996. Digitointia tehtiin tehdastyönä insinöörien suunnittelemana. ”Olemme kirjasto ja tehdas”, kansalliskirjaston johtaja sanoi. Digitoitua aineistoa, sekä tekstiä että puhetta, käytetään myös norjankielisen tekoälyn kouluttamiseen.

Luokittelu muuttaa maailmaa

Paulo Vicente ja Ana Lúcia Terra tarkastelivat negatiivisia vinoumia ja seksuaalisen suuntautumisen väärinymmärrystä Portugalin käyttämässä Universal Decimal Classificationissa (Yleinen kirjastoluokitus).

Oslo'n upouusi pääkirjasto. Kuva: Henri Pitkänen.

Portugali käyttää aineiston kuvailussa vuoden 2005 käännoästä kuvailusäännoistä, joissa muun muassa homoseksuaalisuus on luokiteltu sairaudeksi. Sittemmin termejä on muutettu merkittävästi. Luokitus on alati muuttuvaa ja sen pitäisi representoida eli kuvata aikaa, jossa elämme ja käsitellä aiheitaan kunnioituksella, erityisesti silloin, kun on kyse ihmisistä. Luokituksella on merkitystä, eikä se ole ideologioista vapaata.

Open access -uutisia Kroatiaästä

Saimme kuulla myös avoimen tieteen kehityksestä Kroatiaästä. Iva Barković ja Ivan Čolakovac käsittelivät Zagrebin yliopiston julkaisuarkiston open access -tilastoja. Eri

tiedekunnat tallentavat hyvin erilaisia määriä artikkeleita.

Loppupäätelmästä tutkijat esittivät, että artikkeleiden tallentaminen julkaisuarkistoihin on Kroatiaästä vielä aivan lapsenkengissä. Tallennusprosentit olivat 40 %:n luokkaa kunkin tiedekunnan artikkelituotannosta – lakitieteen tiedekunta tallensi vain 10 % artikkeleistaan. Miksi? Tutkijan mukaan open access -liike ei ole vielä saanut tarpeeksi jalansijaa Kroatiaästä. Ratkaisu tähän on valistaminen ja kouluttaminen aiheesta.

Intra - toimiiko se edes fantasiamaailmassa?

Nuoret opiskelijat Emil af Jochnick ja Wilma Toivola Ruotsista käsittelivät tiedonhakua usean pelaajan online-vi-

deopelistä (MMORPG). Tarkastelun kohteena oleva peli nimeltä Warframe on siinä määrin monimutkainen, että käyttäjille on laadittu pelin sisäinen ohjekirja. Pelaajat kuitenkin kokevat tämän ohjekirjan surkeaksi. Sen sijaan, että he etsisivät peliin liittyvää tietoa pelin sisäisestä ohjekirjasta, he turvautuvat mieluummin muiden pelaajien tekemään ohjesisältöön, jota löytyy wikeistä ja internetin keskustelupalstoilta. Kuulostaako tutulta? Voisimmeko mieltä tätä ajatusta myös oman työemme näkökulmasta? Organisaation intra ja sen ohjeet ovat niin huonoja, että täytyy turvautua ulkoisiin informaatioresursseihin!

Mielenkiintoisena yksityiskohtana tutkimuksen toteuttamisesta opiskelijat kertoivat luoneensa kyselyn aineiston keräämiseksi. He julkaisivat kyselyn Redditissä kyseiselle pelille dedikoitussa foorumissa ja saivat tuhat vastausta kerättyä jo tunnissa!

Tutkimuslaitoksen julkaisusarjat tiedon levittäjinä

Allekirjoittanut esitteli oman posterrinsa, joka käsitteli tutkimustiedon leviämistä Suomen ympäristökeskuksen julkaisusarjoissa. Posterin perustuu Sy-

ken julkaisusarjojen arviointiprojektiin ja tästä aiheesta tekeillä olevaan informaatiotutkimuksen graduuni. Esitys keräsi paljon kiinnostuneita kuuntelijoita. Kerron työn tuloksista lisää Signumin tulevassa numerossa.

Upouusi Oslon pääkirjasto

Tutustuimme Osloon uuteen pääkirjastoon, joka muistutti Oodia. Tämä upea rakennus valmistui vuonna 2019. Se on viisikerroksinen ja sisältää kaikki toiminnot, mitä modernilta kirjastolta odottaisi. Kirjastossa on useita eri teeman mukaan sisustettuja huoneita. Runokirjat löytyvät huoneesta, joka suorastaan kutsuu asiakkaan istumaan mukavaan tuoliin ja nauttimaan runoudesta ihastuttavassa miljöössä. Minua säväyttivät myös kirjastosta avautuvat uskomattoman hienot maisemat merelle.

Pohjoisesta etelään

BOBCATSSS 2024 järjestetään Coimbrassa, Portugalissa. Voitin sinne ilmaisen osallistumisen konferenssin kilpailussa, jossa etsittiin eniten huomiota kerännyttä sosiaalisen median postausta. Tein LinkedInin postauksen, jossa referoin konferenssista oppimaani. 📌

Lopetustilaisuudessa BOBCATSSS-lakana annetaan perinteen mukaisesti seuraavalle järjestäjälle. Kuva: Henri Pitkänen.

Lähteitä ja kirjallisuutta:

- AF JOCHNICK, E. & TOIVOLA, W. (2023). Information behavior in digital worlds: A quantitative study about information systems and the players who use them.
- ČOLAKOVAC, I. & BARKOVIĆ, I. (2023). Analysis of open access digital repositories of social sciences at the University of Zagreb, Croatia. <https://zenodo.org/record/8127466>
- FERREIRA, B. B. (2023). Illegal access to scholarly information: considerations regarding the use of sci-hub and its constraints to academic libraries. <https://doi.org/10.31219/osf.io/mer5n>
- FERREIRA, B. B. (2023). Implications on the use of sci-hub in academic library services: Brief considerations regarding its constraints to academic libraries. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7594862>
- HENRIKSEN, D., KHOSROWJERDI, M., JOHNSTON, J., LIGUZIŃSKI, M., SHUVA, N. Z., & SKAUG, J.. (2023). Proceedings of the BOBCATSSS 2023 Conference. BOBCATSSS 2023 A New Era - Exploring the Possibilities and Expanding the Boundaries, Oslo, Norway. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8136825>
- MYHRE, A. S. (2023). Digital library dead ends. Keynote. BOBCATSSS 2023.
- PITKÄNEN, H. (2023). Research institute's publication series in scientific information dissemination.
- PRIEGO, E. (2016). Signal, Not Solution: Notes on Why Sci-Hub Is Not Opening Access. The Winnower. 3:e145624.49417, 2016. <https://doi.org/10.15200/winn.145624.49417>
- VICENTE, P. M. O., TERRA, A. L. S., DE FREITAS, M. C. V., DE MATOS CARDOSO, M. M. T. (2023). Universal Decimal Classification: Negative bias and misrepresentation of sexual orientation.

Kirjoittaja

HENRI PITKÄNEN
Suomen ympäristökeskus (Syke)
henri.pitkanen@syke.fi

Ari Haasio

HUMANISTIN LABORATORIO, OPIKELIJAN RUNSAUDENSARVI

Tieto on yhteiskuntamme hyvinvoinnin perusta. Länsimainen sivilisaatio on kehittynyt nykyisen kaltaiseksi tietoyhteiskunnaksi tutkimuksen ja tieteen avulla. Yksi keskeinen sivistyksen kulmakivi ja tieteen tekemisen mahdollistaja on ollut kirjasto. Erityisesti tieteellisillä kirjastoilla on ollut tässä kehityksessä merkittävä rooli oppimisen ja tutkimuksen mahdollistajina.

Tieteelliset kirjastot mahdollistavat monipuolisen pääsyn tietoavaruuteen. Netistä löytää nopeasti singulaarista tietoa ja kirjastojen tarjoamat tietokannat ovat kätevä apu tutkimustietoa jäljitettäessä. Ilman elektronisia lähteitä tutkimuksen teko ja opiskelu olisi tänä päivänä mahdotonta.

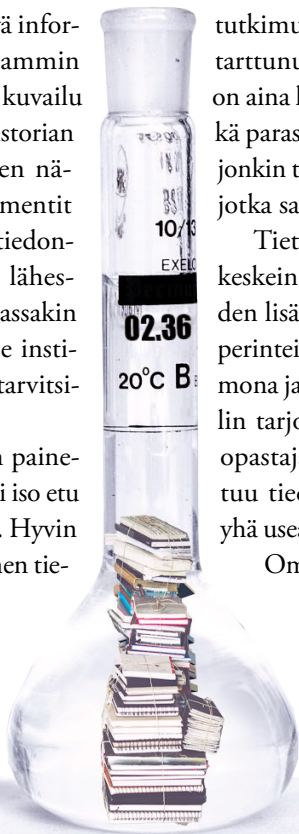
Vaikka internet tarjoaa meille valtaisan määrän informaatiota, se ei siitä huolimatta pysty korvaamaan kirjastoa. Verkosta löytyvä informaatio on usein hankalammin löydettävissä, koska sen kuvailu on usein puutteellista. Historian ja kulttuurintutkimuksen näkökulmasta vanhat dokumentit saattavat olla arvokkaita tiedonlähteitä; niitä ei netistä läheskään aina löydy. Kummassakin tapauksessa kirjasto on se instituutio, joka tulee tiedontarvitsijan avuksi.

Mutta mikä sitten on painetun kokoelman rooli? Yksi iso etu on selailun mahdollisuus. Hyvin kuvaillun tiedon hakeminen tie-

tokannoista mahdollistaa omaan aihepiiriin kuuluvien relevanttien lähteiden löytämisen, mutta suurimmat ahaa-elämykset ovat ainakin itselle tulleet selaillessa kokoelmaa hyllyjen välissä. Teoksen nimeke ei ehkä suoranaisesti liity omaan tutkimusaiheeseen, mutta sitä lehteillessä saattaa havaita yhtäläisyyksiä omiin mielenkiinnon kohteisiin. Samalla näkökulma laajenee ja asioita osaa laittaa paremmin syy-seuraussuhteisiin. Selailu antaa perspektiiviä, kimmokkeita ajattelulle. Itse olen viettänyt lukuisia tunteja niin Tampereen yliopiston kirjaston kuin Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjaston hyllyjä tonkien ja sieltä ideoita etsien, ajatuksia kooten. Välillä tuloksetkaasti, välillä taas ilman merkittävämpiä löydöksiä. Hukkaan ne tunnint eivät ole koskaan menneet, sillä jos tutkimukseen ei jollain kertaa ole tarttunut uusia ideoita, tietämys on aina lisääntynyt hitusen. Ja mikä parasta, usein ne ideat löytyvät jonkin toisen tieteenalan teoksista, jotka sattuvat kirjastossa käteen.

Tieteellisen kirjaston toinen keskeinen asiakasryhmä tutkijoiden lisäksi ovat opiskelijat. Paitsi perinteisenä kurssikirjojen lainaamona ja kirjallisen lähdemateriaalin tarjoajana, on kirjaston rooli opastajana yhä tärkeämpi. Vasuu tiedonhaun osaamisesta on yhä useammin kirjaston kontolla.

Omien havaintojen perusteel-

la liian moni opiskelija tyytyy googlettamalla löytyneisiin nettilähteisiin. Niin yliopistoissa kuin ammattikorkeakouluissa opiskelijat tulisi rohkaista yhä useammin seikkailemaan hyllyjen väliin ja etsimään harjoitustöihinsä myös painettua materiaalia. Toki monelle opiskelijalle oman oppilaitoksen kirjastolla on myös iso merkitys tilana. Se on paikka, jossa opiskellaan, tehdään ryhmätöitä ja vietetään aikaa.

Tila, kokoelma, asiantuntijuus ja pääsy tietoavaruuteen. Ne ovat neljä kivijalkaa, joihin tieteellinen kirjasto nojaa. Kaikkia niitä tarvitaan ja yhdessä ne muodostavat toimivat palvelukonseptin käyttäjille. Tosiasia on, että kun tutkijan tiedonhakutaidot tai opiskelijan tietämys eivät riitä, astuu informaattikko peliin. ♦

ARI HAASIO

Kirjoittaja on FT, joka työskentelee Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelualan yliopettajana. Hänen tutkimusaiheitaan ovat muun muassa verkon lieveilmiöt ja sosiaalisesti vetäytyneiden henkilöiden informaatiokäyttytyminen. Lisäksi hän on kirjoittanut lukuisia tietokirjoja informaatiotutkimuksen, tietoverkkojen ja historian alalta.

FinELib-lehtineuvotteluista on tulossa erittäin vaikeat

Kansallisista tiedelehtisopimuksista vastaava FinELib-konsortio käy tänä vuonna neuvotteluja seitsemän suuren tiedekustantajan kanssa: Elsevierin, Springerin, Oxford University Pressin, American Chemical Society (ACS), Emeraldin, IEEE:n ja Royal Society of Chemistry (RSC). Neuvotteluista odotetaan vaikeita, koska lehtipakettien hintoihin haetaan merkittävää alennusta. Samalla keskusteluun on nostettu myös transformatiivisten sopimusten tulevaisuus. FinELib-verkkosivujen uutisessa ”[Tiedelehtien kustannukset kestävämmällä tasolla – tilauksien jatko vaakalaudalla](#)” tuodaan esiin korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten taloudellisesti vaikea tilanne. [Avointiede.fi-haastattelussa](#) palvelupäällikkö Arja Tuuliniemi (FinELib, Kansalliskirjasto) korostaa, että transformatiiviset sopimukset ovat siirtymäkauden sopimuksia, joiden tavoitteena on siirtyä tilausmaksumallista ”avoimen julkaisemisen palveluihin perustuvaan liiketoimintamalliin”.

Ensimmäinen selvitys Kansalliskirjaston hiilijalanjäljestä julkaistiin

Keväällä julkaistiin ensimmäinen selvitys Kansalliskirjaston toimintojen hiilijalanjäljestä, [Kansalliskirjaston hiilijalanjälki: Raportti vuoden 2019 hiilijalanjäljen selvittämisestä](#). Raportin mukaan Kansalliskirjaston päästöt vuonna 2019 olivat 1018 hiilidioksidiekvivalenttonnia (tCO₂ekv). Kaksi kolmasosa päästöistä syntyi kiinteistöjen energian käytöstä ja noin viidennes hankinnoista. Raportissa huomioitiin vain ne päästöt, joista tietoa oli helposti saatavilla. Eräs keskeisistä havainnoista liittyikin siihen, mistä toiminnoista päästötietoa ei ole saatavilla. Esimerkiksi digitaalisten palveluiden tai digitoinnin päästöistä ei ollut mahdollista saada täyttä selvyyttä. Kansalliskirjaston päästöjen kokonaiskuvan tarkentaminen jatkuu tulevaisuudessa yhteistyössä Helsingin yliopiston ja CSC – Tieteen tietotekniikan keskuksen kanssa.

Kuvailun laatusuositus nostaa esille kehityskohtia

Kuvailun kansallisissa asiantuntijaryhmissä laadittu [Kuvailun laatusuositus 2023](#) julkaistiin keväällä. Kansalliskirjaston julkaisema raportti on tiivis summaus kuvailutietojen tuottamisen nykyisestä tilanteesta ja tavoitetilasta kirjastoissa. 16-sivuinen selonteko on jaettu kuuden pääotsikon alle: Käsitteiden määrittelyt (sisältäen myös kuvailun laatuksiteeristön), Koulutuksen merkitys, Tiedonhaun näkökulma, Standardinäkökulma, Kestävän kehityksen näkökulma ja Kuvailijan näkökulma. Vaikka fokus on kirjastoissa tehtävässä työssä, myös kuvailukoulutuksen nykytilanetta ruoditaan purevasti. Raportti on otteeltaan napakan kriittinen, ja se haastaa pohtimaan kuvailun asemaa kirjastoissa.

“Missä ne kirjat on?” - kirjastot pienenevissä tiloissa -seminaari 26.10.2023

STKS:n asiakaspalvelutyöryhmän vuosittainen seminaari palaa pienen tauon jälkeen tutulle paikalleen kirjamessuviikolle. Tällä kertaa teemana on supistuvat kirjastotilat, joita lähestymme erilaisista näkökulmista, kuten

- miten hyödyntää pienenevät neliöt tehokkaasti
- millaisia kokemuksia tiloissa tehdyistä muutoksista on kertynyt
- millaisina kirjastotilat näyttäytyvät asiakkaan näkökulmasta
- mitä 2000-luvulla valmistuneessa kirjastossa on tapahtunut viime vuosina.

Aika: to 26.10.2023 klo 9.30-15.45

Paikka: Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, Helsinki

Osallistumismaksu: STKS:n jäsenille 173,60 € ja muille 248,00 €, hinnat sisältävät alv:n 24 %

Järjestäjä: Suomen tieteellisen kirjastoseuran asiakaspalvelutyöryhmä

Seminaarin ohjelma

9.30-10.00 Ilmoittautuminen ja kahvi

10.00-10.05 Tervetulosanat

Tytti Leppänen, päivän puheenjohtaja

10.05-10.45 Kaisa-talo elää ajassa

Kirsi Mäenpää, Helsingin yliopiston kirjasto

10.45-11.25 Turun yliopiston kirjaston muutosmatka 2020-luvulle

- organisaatio, toimipisteet ja asiakaspalvelun evoluutio

Antti Peltonen, Turun yliopiston kirjasto

11.25-11.45 Helping libraries with data analytics,

Richard Burkitt, EBSCO Information Services

11.45-13.00 LOUNAS (omakustanteinen)

13.00-13.40 [Puhuja ilmoitetaan lähiaikoina]

13.40-14.20 "On vaikea keksiä, mitä Lähde-kirjastosta puuttuu" - vai onko?

Nina Kivinen, Jyväskylän yliopisto, Avoimen tiedon keskus, kirjasto

14.20-14.50 KAHVI/TEE

14.50-15.30 Kirjasto elää tässä ajassa, mutta miten? -paneelikeskustelu

Keskustelijoina päivän luennoijat, vetäjä Tytti Leppänen

15.30-15.45 Päivän päätös

Ilmoittautuminen osoitteessa bit.ly/45MZcEg

Lämpimästi tervetuloa!

Lisätietoa: asiakaspalvelu.tyoryhma@stks.fi

When in doubt, go to the library.

-Ron Weasley

Dussler, Luitpold

Ref. Henkilöbibliogr.

(Buonarroti, Michelangelo)

Michelangelo-Bibliographie 1927-1970.

Ersg. von Luitpold Dussler. Wiesbaden

1974. 292 p.

ISBN 3-457-01542-X

K 016 : 92 Buonarroti

H.85 - 578.

2pg

Durkheim, Emile

The division of labor in society. Transl.
New York 1964.

004596

0044979